

Боқий МИРЗО.

ҚАЙДАСАН, ЧАРОС?

(ҚИССА)

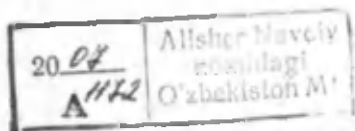
Наманган 2007 йил

84(59)6-44 ўзб. адаб. асарлари —
Қисса

Азиз мухлис!

Боқий Мирзонинг “Қайдасан, Чарос?” қиссаси “Суҳбатдош” газетасида босилгач, мухлислар томонидан иштиёқ билан ўқилди. Адабий анжуманларда, ижодий учрашувларда муаллиф билан қизиқарли савол-жавоблар бўлиб ўтди. Бир неча йилдирки, қисса шинавандалари муаллифдан китобини сўрашади. Бугун “Қайдасан, Чарос?” алоҳида китоб ҳолида қўлингизга тегди. Мухлислар уни яна бир бор ўқисалар, ўзгача завқ-шавқ олишади ва икки қалб сирлари ҳақида ҳикоя қилувчи асар сеvimли китобларидан бирига айланиб қолади деган умиддамиз.

НО 32979
0

НГ 608-1330,86-1243300 2007
609-3,0-(02)-07

© “Наманган” нашриёти, 2007 йил.

ҚАЙДАСАН, ЧАРОС

1-қисм

Ҳаммаси лаҳзали лотореяга чиққан ютуқни ювишдан бошланди. Ҷшанда бу тасодиф катта-катта ишқий саргузаштларга дебоча бўлиши Санжарнинг етти ухлаб тушига кирмаган. Ҳаётини нузли воқеаларга тўлдириб ўттиз йиллик умридаги энг ҳаяжонли, айни пайтда изтиробли кечинмалар оламининг унутилмас бўлагига айланди.

Тушлиқдан қайтаётиб бозорга сигарета олгани кирганда дарвоза олдида жар солаётган сотувчининг:

- Учтадан биттасида ютуқ бор, бахтингизни синаб кўринг, омадингизни берсин! - деган гаплари ёқиб қолдию сотувчига 500 сўм бериб, стол устига ёйиб қўйилган лаҳзалик лотореялардан бирини ажратди, зажигалканинг орқаси билан рақамлар яширилган жойини ўчирди. Катта ютуқ чиқадиандай уни ҳамма ўраб олган, аммо кўпчиликнинг салобати босиб, кўзига рақамлар ҳар хил кўринарди.

- Беш юз минг ютдингиз, 500 юз минг!

Ёнидаги йигитчанинг титроқ овозда бақириб юборганидан чўчиб ўзига келди ва лотореяга жиддийроқ разм солди. Ҳақиқатдан уч жойда 500000 рақами бор! У ич-ичидан суюниб кетди. Пулга муҳтожлиги учун эмас, омади чопганидан қалбида шоду хуррамлик пайдо бўлди. Ҳаётда биринчи марта лотореядан ютгани учун шунақа кайфияти кўтарилдики, дунё кўзига чарагон кўринар, атрофидаги одамлар ютугининг сабабчисидай, ҳар бирини бағрига босгиси келарди.

Ишхонада бу хушхабарни аллақачон ҳамкасблари эшитишган экан, қугловларга, изҳори дилга кўмиб ташлашди. Бир неча дақиқалик шовқин-сурондан сўнг, доим қовогини солиб юрувчи директор ўринбосари кирдию ҳамма "пилдир-пис" бўлиб, жой-жойига тарқаб кетди.

Иш вақти туташига ярим соатча қолганида ҳамкасби Мадина оёқ учиде келди-да, директор ўринбосари эшитиб қолмасин дегандай берилиб ишлаётган Санжарга пичирлаб:

- Ютуқни ювамизми? - деб кўзларига тикилди. Санжар ҳам паст овозда:

- Ҳа, ювамиз, - деди.

- Қачон?

- Хоҳласаларинг бугун.

- Унда ишдан кейин ёнимиздаги бекатда учрашамиз. Ортиқча, "пашшалар" аралашмасин, хўпми? - Мадина оёқ учида ортига қайтди.

Санжар ишни якунлаб бекатга борганда Мадина ва яна бир ҳамкасаба аёл уни сабрсизлик билан кутишар, бир ҳафта олдин ишга келган Чарос уйга кетишга чоғланаётган эди. У янги ходим бўлгани учун ҳали кўпчилик билан киришиб кетолмаган, бугунги маросимга бориш-бормаслигини билиб бўлмас эди. Фақат Мадина:

- Юраверинг, қачонгача ётсирайсиз, бегона одам йўқ-ку, - деб бирга боришга ундади. Чарос шу сўзни тантана сабабчиси Санжардан эшитишни хоҳларди. Санжар аёлдаги истакни дарров фаҳмлади ва ўзига яқин олгандай:

- Чарос, наҳот даврамизга қўшилишни истамасангиз, юринг, бизни ташлаб кетманг! - деди. Эркалаш ва мутойиба Чаросга жуда-жуда ёқди ва Мадинанинг билегидан ушлаб, уялганнамо пинжига суқилди.

...Стол усти музқаймоғу "Coca-cola", "Fanta"лар билан тўлди. Хурсандчилигини билдириш истаги билан ёнаётган Мадина "Fanta" тўлдирилган стаканни кўлига оларкан:

- Қани, дўстлар, Санжарбекни катта ютуқ билан кутлайлик. Бунақа пуллардан кўпроқ ютаверсин, биз ювгани келаверайлик, олдик! - дедию "Fanta"ни худди коньяк ичаётгандай симириб, афтини бужмайтириб кулиб юборди.

Кейинги сўз яқиндагина таътилдан қайтган Нилуфарга берилди. У Мадинанинг ниятларига қўшилганини изҳор қиларкан, "биз ҳам шундай ютуқларга эга бўлайлик" деб "қадах" кўтарди. Изҳори дил навбати Чаросга берилганда ҳамма "янги ходим қандай ният билдираркин?" дея оғзига тикилди.

- Санжар ака, - деди у бир ерга, бир унга нигоҳ ташлаб, - омадди йигит экансиз, шу омад доим сизга ҳамроҳ бўлсин!

Чарос сўзини тугатдию, ҳаяжонланиб кетганини сездирмаслик учун стаканни шошилмай бўшатди. Нилуфар билан Мадина "чакки эмас-ку" дегандай кўз уриштириб олишганини Санжар ҳам Чарос ҳам пайқамай қолди.

Санжар аёлларни кузатаркан, ўртада кетаётган Чароснинг кайфияти, чиннидек жарангдор овози руҳиятида акс-садо берарди. Уйига етгунча ўтиришдаги барча ҳолатларни қайта-қайта эслади. Унга сўз берилганда "Санжар ака!" дея эҳтиросли табассум билан тикилганию, ҳеч кимнинг ҳаёлига келмаган "Омадди йигит экансиз" деган гапи билан қалбининг

сахродек бўм-бўш кенгликларига баҳор таровати киргандек бўлди. Санжарнинг эътиборини тортган яна бир нозик ҳолат: кўз-кўзга тушганда Чароснинг ўзига ярашган ибo билан ерга қараши эди. "Нега қизаради ё табиатан шунақамикин?..."

Чарос музқаймоққа таклиф қилинганда аввалига ич-ичидан қувонди, кейин "бир марта юринг деса кетаверсам, нотўғри тушунмасмикин" деган андишага борди. Аммо ўтган чорак ҳисоботини тузишган куни Санжар уни бекатга кузатиб қўйгани, ярашган ҳолига тикилиб-тикилиб қўйганини эсларкан, юрагида унга нисбатан ёқимли туйғу сезганди...

Бутун ҳамма табриклагани чиққанда у ҳам кўшилди, аммо шовқин-суронли табриклар орасида уники Санжарга эшитилдими, йўқми, билолмади. Санжарнинг ʼдвози ёқимли бўлгани учун яна бир марта номимни тилга олсайди деб ўтириш охиригача кутди ва ниҳоят, у Мадина билан кетаётганда "Чарос, сиз ҳам буларнинг маҳалласида турасизми?" деб сўраганда гўё бутун вужуди баҳор чақмоғини сезгандай бўлди. "Чарос" деб чақиришида кўнглига яқинлик оҳанги бор эди. Чарос буни сезди ва қалбидаги учқун аланга ҳароратини бера бошлади. Бу ҳақда Мадинага гапирмоқчи эди, чўчиди. Кечинмаларини сездиришни истамади. Аммо Мадинанинг "Санжар ундай, Санжар бундай" деб гапираверишидан дам ҳаяжонланар, дам ўзига ёққан бу йигит Мадина билан яқинлигидан гаши келарди.

"Рост-да,- ўйлади Чарос, - нега Санжар тўғрисида гапираверади? Ё яхши кўрармикин?".

Чарос кўнглида Мадинага нисбатан туғилган ҳиссиётларни асослашга интилса-да, бисотидан тишга босгулик нарса тополмасди, аммо бу ҳолатдан воз ҳам кечолмади.

Кечқурун ишқий саргузаштлар билан тўлиб-тошган телесериални кўриб ўтирар экан, Чарос ўзидаги бу ўзгариш, Санжарга нисбатан туғилган ёқимли туйғуларни жиловлай олмас, ширин ва пинҳонийлиги руҳият осмонида чарақлаган нурдай товланар, кўнгил гулбоғларини тонг куёшидай ёритиб турарди.

Чаросни кўп нарса изтиробга соларди. Биринчидан, ўзи тенги дугоналари 2-3 тадан болалик бўлишди. Олдиники мактабга борди. Баъзан болаларини айлантириб юришганини кўрса, юраги эзилиб кетади. Ўтиришларида кичкинтойларнинг қилиқларини, кугилмаган гап-сўзларини айтиб кулишса, ўзини бахтсиз, ёлғиз ва бедаво дардга йўлиққандай сезади. Уйига келиб баъзан пинҳона, баъзан ошқора йиғлайди. Эри ишдан кеч қолганда уйлари кўзига ваҳимали шарпалар изғиб юрган

горни ёки бахтсизлик саройини эслатади. Узини зиндонда ётган маҳбусга менгзайди. Гўё у турмушнинг барча шодликлари, роҳат-фароғатларидан маҳрумдай, кўзига дунё қоронғу кўриниб кетади. Ана шундай кунларда яшашга хафсаласиз, эртанги кундан умиди йўқ кимсадай лоқайд юради. Ишхонага тузукроқ кийиниб боришни ҳам, юракдан ишлашни ҳам ўйламайди. Шунинг учун Санжарга бўлган қизиқиш нурсиз хаётини ёритгандай, яшашга иштиёқини тирилтиргандай бўлди. У ҳақидаги хаёлларни йиғиштириб олишни ўйламас, баҳор тошқинлари туфайли кучланиб бораётган дарёдай ўзанига ташлаб қўйганди. Бу ҳаётдаги бирдан-бир юпанчи, суянган тоғига ўхшарди.

Санжар бўлим бошлиғи бўлгани учун алоҳида жиҳозланган, шинам хонада ишлайди, ёнидаги хонада эса уч аёл - ҳисобчи Мадина, кадрлар бўлими мудири Вера опа, ёрдамчи ҳисобчи - Чарос. Эшиклар очиқ тургани учун овозлар, телефонда сўзлашувлар бемалол эшитилар, бу ердагилар бир-бирларидан яширадиган сир йўқдай баланд-баланд гапиришаверар, иш билан келувчилар кўплиги учун эшик ёпишнинг зарурати қолмасди.

Эртасига Санжарнинг хонасига бошлиқ кирди-да, салом-алиқдан сўнг:

- Санжарбек, Самарқандга бир ҳафталик семинарга борасиз, бугун сафарнома расмийлаштиринг, эртага жўнайсиз! - деди ва ҳокимликка чақиривганини айтиб чиқиб кетди.

Бу гапни ҳамма эшитди.

Санжар уйига қўнғироқ қилиб нарсаларни тайёрлаб қўйишни тайинлади ва сафарномани олиб Мадинага киритди. У ишга кўмилиб ўтирганда бирдан эшик "ғийқ" этиб очилди. Бош кўтариб қараса-Чарос. У эшикни ёпди.

- Келинг, - деди таажжуб аралаш ҳайрат билан. Чароснинг кўзларидаги ҳаяжон исмсиз туйғуларни кўзгатиб юборди.

- Санжар ака, - деди Чарос титроқ овозда, - Самарқандга бораркансиз-да?

- Ҳа, - деди у, - кеча сиз айтгандай омадди йигитмиз-да, Чарос!

Чароснинг вужуди ҳаяжондан титраб кетди. "Наҳотки, ўша гапимни эслаб қолган бўлса! Демак, мен ҳақимда ўйлабди-да?!"

- Аммо кеча биз сизни ташлаб кетмагандик...

Чароснинг гинаси юрагини ўртаб юборди. Ҳозиргача бирорта аёлдан бунақа эркаланишни, нозни кўрмагани учун

нима дейишини билмай довдираб қолди. Аёлнинг кўзлари, киприк-қошлари, ҳаяжондан қизара бошлаган оппоқ юзлари шу қадар гўзал эдики, ҳар қандай кўнглини ўртаб юборарди. Санжарга қараб интилиши кўкка парвоз қилоқчи бўлган оққушни эслатарди.

- Бир ҳафта ўтади-кетади, - ўзини босиб олгач гапида давом этди Санжар, - бораману келаман.

- Биз эса қоғозга кўмилиб, зерикиб ўтирамиз.

Чароснинг нима демоқчи эканини тушунди. "Сизга Самарқанддан ажойиб совға олиб келаман!" деб турувдиямки, Мадина кириб қолди. Икковлари "ялт" этиб унга қарашди.

Мадина Чароснинг Санжар билан эшикни беркитиб гаплашаётганидан гаши келди. Муҳр босиб расмийлаштирилган сафарномани столга қўяркан, тўғридаги креслога оёқларини чалиштириб ўтириб олди.

- Хўш, Самарқанддан менга нима олиб келасиз? - эркаланди Мадина. Ўзини ноқулай сезаётган Чаросга "гапинг тугаган бўлса кетавер" дегандай бўлди. Санжарнинг диққатини тортиб, Чарос билан гапини яқунлашига имкон бермади.

- Эроннинг қалампирмунчоғидан - хотиржам жавоб берди Санжар. Аёл киши сезгир ва абжир бўлади. Қачон гап билан узиб олишни, темирни қизигида босишни яхши билади.

- Чаросгачи? - у чиқиб кетган томонга имо қилиб киноя оҳангида сўради.

Санжар сири ошкор бўлган одамдай зил кетди. Аммо ичида бўлаётган галаёнларни сездирмаслик учун телефон гўшагини кўтариб, рақам тера бошлади. Мадинага қандай жавоб қайтаришни ўйлаб улгурмай "алло" деган овоз эшитилди. Бу хотини эди.

- Тошкентдан олиб келган галстугимни ҳам дазмоллаб қўйиш эсингдан чиқмасин! - деди-да, "хўп" деган жавобни кутмай гўшакни қўйди. Мадина бундан "менга сен ҳам, Чарос ҳам керак эмас, хотиним икковингдан аъло!" деган маънони тушундию Санжарни бундай маънода телефон қилганини сезгани учун ўзини билмаганликка олиб, такаббуруна жавоб кутарди.

Асаблари бир оз таранглашган Санжар эса:

- Буни ўйлаб кўрмабман! - деди-да ишга берилди.

Мадина чиқиб кетгач, у "хайрият" деб қўлидаги ручкани столга ташларкан, озод бўлган қушдек енгил нафас олди ва Чароснинг кутилмаган ташрифидан туйган эҳтирослари яна қалбига жавзо шамолидай ёпирилиб кирди.

"Эътибор бермабман: Чарос чиройли экан!"

Санжарни сеҳрлаган нарса Чароснинг кўзларидаги ташналик ва ҳаяжон эди. Уни яна бир нарса ўйлантирадди. Чарос эшикни ёпиб гаплашаётганида Мадинанинг кириб келгани. Назарида, эшик орқасида пойлаб тургану гап охирига етмай шартта кириб келган!

Кўнглидаги галаёнларни ҳисобга олмаса, тилга олгудай воқеа бўлгани йўқ. Аммо нега Чаросни кўрганда юраги хапқиради, у ҳам нақш олмадай қизариб кетаверади? Бу аёл нега бутун ўй-хаёлини чирмаб олди?

Минг ҳаракат қилмасин ишга қўли бормади. Қоғозларни йиғиштириб темир сандиққа жойлади-да, ҳеч кимга айтмай уйига кетди...

Санжар эртасига ишхонадагилар билан хайрлашгани келганда Чарос "Зерикканда ўқинг, яхши асар" деб китоб узатди ва нимагадир имо қилиб қўйди...

Дастлаб самолётнинг гуриллаган овози авиасалонни шовқинга тўлдирган туюлса-да, бир оздан сўнг қулоқлар кўникади. Шундагина Чарос берган китоб эсига тушиб қолди. Варақлаётганида орасидан хат чиқди. Шошилиб ўқишга тугинди.

"Санжар ака, Самарқандга юрагимнинг бир бўлагини олиб кетаётганга ўхшайсиз. Қисқа вақтда яқин кишимдай бўлиб қолдингиз. Бир ҳафтани қандай ўтказаман? Юрагим сезиб турибди. Сизни бир кундаёқ соғинаман. Оқ йўл, эсон-омон бориб келинг. Чарос".

Санжар аёлларнинг макр-ҳийласи ҳақида кўп эшитган, ўқиган, кўрган. Хат уни қанчалик эҳтиросга чулғамасин, кўнглининг бир чеккасини "мени синамоқчи эмасмикин?" деган фикр қамраб олди. "Менга дон сепишдан унга нима наф? - фикри ўзгарди уни, - амалдор ёки бойвачча бўлмасам. Балки чиндан ёқтириб қолгандир? Мен ҳам ҳар куни ўйлайман-ку!" Санжар мактубни севги изҳори деб тушунди. Руҳи тетиклашиб, ўзини бир қадар улғайгандек ҳис қилди. Кўнглида Чаросга бўлган туйғулари яна ҳам тиниклашиб, фикру хаёлини шаҳло кўзлари, сирли боқишлари эгаллаб олди. Шунинг учун Самарқандга етиб келгани сезилмади.

"Хатимни ўқидимикин?" - Чарос кечқурун шу ҳақда ўйлаб, уйқуси келмади. Телевизорда футбол кўраётган эрининг одатдаги бепарволигидан фойдаланиб, узоқ-узоқ хаёл сурди. Бугун кечгача идорада иш кўпайиб кетди. Юқори ташкилотларга маълумотлар, ишлаб чиқариш таҳлилларини тайёрлаш билан ҳамма банд эди. Чарос бошлиқ сўраган

иктисодий кўрсаткичлар маълумотномасини жамлаш учун анча тер тўкди. Фақат ишдан қайтгачгина елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортди. Санжар ҳақидаги хаёллари оппоқ кабулгардай юрагига қайтиб келди.

Кечадан бери Мадина ўзгариб қолди. Чаросга ҳеч нарса демаган бўлса-да, Санжар билан муносабатлари ҳақида ҳар хил хаёлга бораётгани қарашларидан сезилиб турибди. Гап сўраса, қисқа-қисқа жавоб қайтаради, ҳар кунги очилиб, гаплашишлари йўқ, "Эҳтимол менга шундай туюлаётандир, - ўйлайди у. - Ахир бугун ҳаммамиз иш билан банд эдик-ку!" Чарос ўзига таскин берса-да, кўнглининг аллақаерида "эҳтиётсизлик қилдиммикин?" деган ташвиш ҳам йўқ эмасди.

Тўртинчи куни тушлиқдан қайтаётганида Мадина билан Вера опа "ишимиз бор" деб бозорга кетишди. Чарос хонада ёлғиз хаёл суриб ўтирганда телефон узлуксиз жиринглаб қолди. Гўшакни кўтариши билан Санжарнинг овози эшитилди.

- Вой, Санжар ака, яхшимисиз, тинч-омон юрибсизми?

- Раҳмат, ўзингиз яхшимисиз, Чарос?

- Шукур, эсон-омон етиб олдингизми, семинар тугай дедими?

- Сиз оқ йўл тилайсиз-у қушдай етиб олмасидик. Эртага охири кун. Индинга қайтамиз. Ишхонадагилар қалай?

- Ҳаммалари яхши. Ўзингизчи, камчиликлар йўқми?

- Камчилик? Етишмовчиликлар бор! - бир оз ҳаяжонланган пастроқ овоз эшитилди.

- Билсак бўладими?

- Самарқандда сиз етишмаяпсиз, Чарос!

Чарос хурсанд бўлганидан нима десам экан, деб турганда Вера опа билан Мадина кириб қолди. "Ташқарида хўжайинингиз сўраяпти, ким билан гаплашяпсиз?" дея сўроққа тутишди. Чарос қайси бирига жавоб қайтаришни билмай гангиди. "Санжар ака билан, ҳозир чиқаркан деб қўйинг, Мадина опа, илтимос!" деди-да, у кетиши билан:

- Биз етишмасак тезроқ келинг, кутяпмиз, Вера опа билан гаплашасизми? - деб жавоб ҳам кутмасдан гўшакни опага узатди.

Мадина Чароснинг эрига "Ҳозир чиқади, Самарқанддан Санжар телефон қилувди, гаплашяпти" деди-да, ортига қайтди. У "Санжар бизга эмас, Чаросга телефон қилган" деган маънони ургулашни ёдидан чиқармаган эди. Шунинг учун Чароснинг эри Маҳкамжон Мадинага ҳеч нарсани билинтирмаган бўлса-да, "нега Санжар билан гаплашиб мени

кутдириб қўйиши керак?" деган фикр юрагига бир томчи рашк туйғусини солиб қўйди.

Чарос биринчи қаватга тушганда эри ортиқча гап-сўз аралаштирмасдан:

- Бугун эртароқ боргин, Фуломжон тўйга айтган, мени кутиб туришибди - деди-да, пастки лабини тишлаганча ташқарида турган "Тико"га ўтириб, кетиб қолди.

Чарос англадики, Мадина Санжар билан гаплашаётганини айтган, у дарров аччиғланган. Чунки Маҳкам акаси бирон нарсадан асабийлашса, пастки лабини тишлаш одати бор. Эрининг ёш боладай зардаланишидан қанчалик ҳафа бўлса, Мадинадан шунча аччиғланди. "Шуни айтиш шартмиди?"

- Ҳа, тинчлик эканми? - сўради айёрлик билан Мадина.

Чарос ҳеч нарса бўлмагандай ўзини қувноқ тутишга уринди. Ҳозирги воқеалар қанчалик гашини келтирмасин, Санжарни "Самарқандда сиз етишмаяпсиз" деган гапи қулоқлари остида жаранглар, руҳиятидаги кўтаринкиликни Мадинанинг қитмирлигию эрининг зардаси бузолмас эди.

- Маҳкам акам кечқурун тўйга олиб борар экандар.

Мадина қандай бўлмасин Чаросни эзиб қўйишни ўйлаб турганда бу гап режасини барбод қилди. Аммо ҳужумни тўхтатмади:

- Овора бўлмай телефонда айтмабдилар-да?

Чарос бамайлихотир айёрликка қарши маккорлик усулини қўллаш бошлади.

- Мени кўргилари кепти!

Гап-сўз тугади. Мадина ён берди ёки гапни чувалаштиришдан фойда йўқлигини тушунди. Балки Вера опанинг олдида "дуэт" қилишдан уялгандир.

Кечга яқин Фуломжонларникига боришганда базм авжида, карнайдан чиқаётган овоз етти маҳаллага етгудай эди.

Суннат тўйи бўлганлиги учун сўзга чиққан синфдошлар кўпроқ фарзанд, бахт, келажак ҳақида гапиришар, ҳар бир табрикка тўхтовсиз қарсақ чалинади. Айниқса, шоиртабиат Акрамжон:

Оллоҳ насиб этгани,

Фарзанд - умр давоми.

У бор, бизнинг хонадон.

Бозордир, бахт айёми дея шеър қўшиб табриклаганда Фуломжон уни қучоқлаб олди. Ҳамма синфдошлар ўртага чиқиб, "Тўй бола"га ўйнашди.

Чарос ёнидагилар билан чакчақлашиб ўтирган бўлса-да, ичида фарзандсизлигидан ўкинар, Фуломжондай элга

дастурхон ёзиб, тўй қилолмаслиги, бахтсиз ўтаётганини ўйлаб эзиларди. Ўртада ўйнаётган Маҳкамжонда алам ва изтироб борлиги Чаросга яққол сезилиб турарди. Ҳар бир табриқдан кейин тўйдагилар олдида ўзларини чўкиб бораётгандай ҳис қилишар, базм тезроқ тугаб, уйга қайтишни хоҳлашарди.

Шу пайт ўртадагилар жойларига ўтиришди. Кимдир Фуломжонни хотини билан ўртага таклиф қилди. Яна "Тўй бола" бошланди. Каримберди Фуломжоннинг ўғлини кўтарди-да, 1000 сўмлик пул бериб ўртага олиб кирди. Фуломжон хотини билан пулни олиб, ёнига бир даста кўшиб, боланинг устидан сочиб юборишди. Атрофдаги ёш болалар ёпирилиб келиб қий-чув билан тера бошладилар.

Кўпчилик синфдошлар гапирди, аммо Маҳкамжонга сўз беришмади. У аламдан тўйиб ичди. Базм тугаши олдидан икки ўртоғи машинага ўтқазиб, Чаросга "ҳафа бўлмайсиз, йигитчилик-да", дея уйларига ташлаб кетишди.

Чарос ухламоқчи эди, диванда ётган Маҳкамжон уйғониб, ўзига-ўзи гапирга кетди. Чарос аввалига эътибор бермади, аммо бу маст одамнинг гапига ўхшамасди.

- Тўрт мучам соғ, уй-жойим, пулим етарли бўлса, нега ҳаммага берган худо менга битта фарзанд бермайди? Итния-битния боласи бор, нега меники йўқ? Бошқалардан нима кам? Қайси гуноҳим учун тирноққа зор ўтишим керак? Ўзим тенгилар 2-3-тадан бола кўриб, элга ош беряпти, яйраб-яшнаб юрибди. Нега мен шу ишни қилолмайман?!

Чарос Маҳкамжондан бундай портлашни кутмаганди. Илгарилари фарзанд ҳақида гаплашишганда у Чаросни юпатар, "келажақдан умид қилиб яшаш керак", дерди. Турмуш қуришганига олти йил бўляптики, боладан дарак йўқ. Умр-оқар сув деганлари рост экан, оқаетган сувнинг фойдасини туғилган, ўсаётган фарзандларда яққол кўриш мумкин экан.

Ўтган йили эди, нонушта қилиб, телевизор кўриб ўтиришганда мухбир билан суҳбатлашаётган мулла фарзанднинг инсон умрида тутган ўрни ҳақида гапириб, ҳикоят келтирди.

- Ҳазрат Навоий вафот этгач, бир йилдан кейин шайх туш кўрибди. Шоир жаннатда экан, аммо қуйироқда ўтирар, оддий деҳқон, косиб, темирчи-хунармандлар баландда ҳурлар билан юрар эмиш. Шайх ҳайрон. Ҳазрат улуг шоир, буюк ишларни қилган аллома бўлсаю нега оддий кишилардан пастда ўтириши керак? Бунинг қандай синоати бор?

Шайхнинг таажжубини сезган Навоий:

- Эй биродар, менга бу жой ҳам тегмаслиги мумкин эди.

Ўз ҳисобимдан масжид курдираётган эдим. Усталардан хабар олгани борсам, иш жадал кетаётган экан, гайратим келиб пича қарашиб юбордим, шу гайратим учун аллоҳ жаннат инъом этди. Муҳтарам зот, афсусдаманки, фосиқ бўлса ҳам битта фарзанд кўрмабман, ижод, давлат ишлари деб умр ўтказибман. Аллоҳ жаннатни уйим, болам-чақам деб чекилган риёзатлар эвазига бераркан!

Икковлари бир неча кун эзилиб, ўйчан юришди, сўнг Маҳкамжоннинг онаси "ёшсизлар, кўша-кўша бола кўриб, тўйлар қиласизлар, ҳечам сиқилмасдан ўйнаб-кулиб юринглар" деб юпатди.

Маҳкамжоннинг бутунги гаплари Чароснинг юрагини туз сепгандай ачитди. У эрини тинчлантиришга уринди, аммо Маҳкамжон маст бўлса ҳам гаплари бурро эди.

- Сен, - деди у Чаросга ўтирилиб, - докторга учрайлик деяверасан, нима мени бепушт демоқчимисан? Иккала кулоғинг билан эшит: уругимда ҳаммаси сербола! Эҳтимол ўзинг бепуштдирсан?! Ана, амманг 60 йил яшаб бола кўрмай ўтган экан! Аввал ўзингга боқ кейин ногора қоқ! Агар мен бошқасига уйланганимда ҳозиргача уйим бола билан тўларди. Тўй-томоша қилиб, ҳамманинг олдида юзим ёрут бўларди.

Маҳкамжон бутун аламни тўкиб солди. Чароснинг кўнгли оғриб қолишини хаёлига ҳам келтирмади. Чарос маст киши билан айтишишни эп кўрмай, кўрпага ўраниб юм-юм йиғлади. Чунки эридан ҳеч қачон бунақа гапни кутмаган. Маҳкамжоннинг дардидан уники кам эмасди. Қолаверса, ҳозиргача бирорта шифокор "сиз фарзанд кўрмайсиз" дегандаям эрининг таънасига чидаши мумкин эди. Чорасизлиги учун йиғлаб-йиғлаб кўнглини бўшатгандай бўлди. Дунё кўзига қоронғу кўриниб, умидсизлиги кучайди. Бу жароҳатига ким малҳам кўяди? Дардининг давоси борми? Маҳкамжоннинг кайфи тарқаб, "жаҳл устида гапирибман, кечир, Чарос" дейишини кутди. Аммо эри заҳрини сочиб бўлган илондек ухлаб қолганди.

Эрталаб Чарос кўзлари қизарган, қовоқлари шишган, руҳсиз ҳолда уйғонди. Қараса эри столда оёқларини чалиштирганча чекиб ўтирибди. Чарос кечқурунги воқеаларни, ҳақоратомуз гапларни эслаб йиғлаб юборди.

- Нега, йиғлаяпсан? - деди худди ҳеч нима бўлмаган.

- Йиғлайман-да! Шунча гапдан кейин кулайми? Нега ўтиб кетган амманнинг боласизлигини менга таъна қиласиз? Докторга учрайлик деган гапимни нотўғри тушунасиз? Мен нотўғри фикрда айтган бўлсам ўлай агар! Сиз билан шу ниятда

бир ёстикқа бош кўйганмидим? Фарзандсизликдан эзилаётган бир сизми? Мен-чи? Менда кўнгли йўқми? Мени айбдор десангиз, хато қиласиз! Худога шукур, ҳамма опасингиларим болалик. Менга ҳам худо бир кун беради. Ўшанда уялиб қолмасангиз бўлди!

Бу гап Маҳкамжонга қаттиқ таъсир қилди, аини пайтда "худо бир кун беради" дегани юрагига умид солиб, изтиробларни тарқатгандай бўлди. Сўнг Чароснинг кўнглини кўтармоқчи бўлиб ул-бул дедию қовушмади. Гаплари пойма-пой чиқиб, хотиннинг гашини келтирди, холос. Чунки Чароснинг кўнгли қаттиқ оғриган, унча-мунча гап ярасига малҳам қўелмасди.

"Мени ҳеч бўлмаса эрим тушунмаса, ким тушунади? Ахир дардимиз бир-ку?"

Чарос ишга кеч қолишини ҳам ўйламай онасиникига борди. Бўлган воқеаларни айтиб йиғлади. Онаси юпатди. Алдаб-суддади. Аммо қизнинг кўнгли барибир кўтарилмаганидан кейин:

- Кўшини туманда бахши-экстрасенс бор экан. Учраб кўрингларчи? Ҳамма мақтаяпти. Фарзанд кўрмаганлар ҳам даво топармиш, - деди.

- Буни эримга айтсам, яна нотўғри тушунади-да.

- Эринг бориши шартмас, расмини олволсанг бўлаверади. Суратига қараб тақдирини айтаркан. Йиглаб-сиқтагандан нима фойда?

"Қаеринг оғриси жонинг ўша ерда" деганларидек, Чаросга фарзандсизлик энг катта фожеадек туюлар, ўртоқлари, эрининг оғайнилари уларни гапиришаётгандай, давраларда камситишаётгандай бўлар, ўзини қанчалик хушчақчақ гутмасин юрагини заҳарли илон кемириб, ҳаётига оғу пуркаб тургандай юярди. Турмуши беками-кўст бўлгани билан худо бир томондан қисганини ўйлаб тинчи йўқоларди. Баъзан уйқуси қочган вақтларида фарзанд деб худога илтижо қилади. Эрининг беғам-бедард пишиллаб ухлаётганидан куйиниб кетади. Ундан ташқари, эри топарман-тугарман бўлгани билан кўнол. Чароснинг кўнглидан нималар кечаяпти, орзу-армонлари қандай, унга қандай муомала ёқадия, нималар ёқмайди, бу билан қизиқмайди. Бошқача айтганда, кўнгли билан иши йўқ. Эрталаб кетади, кечроқ оғайнилари билан улфатчилик қилади, кўпинча кайф ҳолда қайтади. Инсоннинг ички олами, рухий дунёси билан боғлиқ кўрсатувларни жини ёқтирмайди. Унга футбол, бокс бўлса, бизнес яхши ривожланса бас! Чарос эса пул, бойлик ҳақида ортиқча

ўйламайди. Кўнгил одами. Шунинг учун арзимаган кўпол гап дилига изтироб солади, ҳиссиётларини ларзага келтиради, ҳаётдан кўнглини совутиб юборади. Аммо найложки, табиатига тескари одам билан бир ёстиққа бош қўйишга мажбур. Пешонасига битилгани шу экан. Бунга кўниб яшаётганига ҳам олти йил бўляпти. Бу йиллар осон кечмади. Бундан анча аввал қайнсинглиси онасига "Маҳкамжонни бошқасига уйлантирамиз, келинингиз туғмас хотинга ўхшайди" деганини Чарос нариги хонада туриб эшитдию, вужуди музлаб кетди.

Тўғри, улар севишиб эмас, ота-она розилиги билан никоҳдан ўтишганди. Чарос оилани муқаддас билиб, эрига меҳр қўйди, қайнона-қайнотаси, қайнсингилларини ҳурмат қилди, хизматларидан қочмади. Шунинг учунми, қайнсинглисининг гапини эшитиб ўксинди, хафа бўлди. Чунки у ҳали бола кўришдан умидвор, ёруғ кунларни умид, ҳаяжон ва орзиқиш билан кутарди. Орадан бир йил ўтгандан кейин оилавий ўтиришларда яна шу ҳақда гап-сўзлар айлана бошлади.

Сўнг Чарос "Врачга борайлик. Маҳкам ака, эҳтимол даволансак тезда бола кўрармиз" дея маслаҳат солди. Маҳкамжон аввалига парво қилмай, ўз ишлари билан банд юрарди. Чарос яна шу гапни айтганда "керак бўлса ўзинг учра" дедию бу мавзуга чек қўйди.

Аёл - ширин сўзнинг гадоси. Эркалаш, чиройли гапларни эшитишни хоҳлайди. Бир оғиз гап кўнглини тоғдай кўтарса, биттагина сўз қалбини жароҳатлайди.

Маҳкамжондаги ана шу бепарволик Чаросни ўзидан узоқлаштириб, кўнгил кечинмаларига бегоналаштириб қўйди. Улар ўртасида масофа тобора узайиб борарди. Бунини сезган кўп йигитлар Чароснинг ортидан соядек эргашиб юрди, хушомадлар қилди, аммо бирортаси унинг кўнглини тополмади. Фақат янги ишга келиб Санжарни учратдию, юрагига чўғ тушгандай, орзусидаги йигитга дуч келгандай бўлди. Гапиришлари, муомаласи, маданияти, ўзини тута билиши ўзига тортди. Шу сабабли кечинмалари ҳақида биринчи гапиришдан ўзини тиёлмади.

Чарос мактабни битираётган йили синфдоши Акмал билан доим бирга дарс қиладиган, тугилган кун, кечаларга бирга борадиган, бир-биридан ҳеч нарсани қизгонмайдиган бўлишди. Чарос математикадан аъло ўқигани учун Акмал доим ундан ёрдам оларди. Чарос акасига суянгандай ҳамиша Акмалнинг ҳимоясида юрарди. Синфдошлари Акмални Чарос,

Чаросни Акмал дейишар, бу ҳазил уларга малол келмасди. Ҳатто бир неча марта доскага "Акмал+Чарос" деб ёзиб кетишганда ҳам шунчаки кулиб қўя қолишган.

Аммо юракдаги туйгулар муҳаббат деб аталган илоҳий хиссиётга айланиб улгурмай жудолик юз берди. Акмал Чароснинг қалбига ўрнашиб келаётган кунларнинг бирида ички сариқ касалига чалиниб, касалхонага тушди ва бир ой ётиб, ёруғ оламини тарк этди. Уша пайтлари Чарос изтироблар гирдобида қолди. Кўнглининг нозик боғларида очилаётган муҳаббат гули гунчалик мақомида қовжираб қолди. Ишга келиб Санжарни кўрдию "Э худо, бу йигит Акмалга бунча ўхшаш бўлмаса?" деб ҳайратланиб кетди. Қисқа вақтда кўнглида қовжираб қолган муҳаббат гули қайтадан очила бошлагандай бўлди. Қалб деб аталган улкан уммон белгисиз томондан келган тўлқинлар ичида мавжланар, ҳаётига завқ-шавқ бериб, яшашга бўлган иштиёқини тўлқинлантириб юборарди.

Чарос бахшиникига етиб келганида қуёш уфққа ёнбошлаган, ҳайрлашаётган кишининг табассумидай қип-қизил нур сочарди.

У ҳаёжонланар, бахши айтадиган гаплар оиласининг тақдирини буткул ўзгартириб юборадигандай хаёллари ҳар томонга чағалайдек бориб келарди.

Унинг хонасига кириб ўтириши билан бахши аёл савол назари билан қараганда, Чарос гапни нимадан бошлашни билмай бироз саросимага тушди.

- Шарт эмас, - деди аёл кўзлари чақнаб.

Чарос унинг тилсим яширинган нигоҳига кўз ташлади-ю ҳайратдан титраб кетди. Бу кўзларда аллақандай сеҳр, жоду, кўнглидаги истакни ўқиб оладиган салоҳият бор эди. Бу салоҳият шу қадар қудратли эдики, Чаросни узоқ йил ўйлантирган саволнинг жавобини кафтдагидай кўрсатиб қўйиш унинг учун ҳеч нарса эмаслиги яққол сезилиб турарди.

- Сиз фарзанд кўрасиз, қизим! Аллоҳ пешонангизга муборак ўғил ато этмиш!

Чарос хурсанд бўлганидан гўё фалакка кўтарилгандай, қушдай қанот қоқиб учгандай бўлди сумкасидан эрининг суратини олди-да, аёлга кўрсатди.

- Эрим-чи?

Аёл суратга бир оз тикилиб қолди. Кўринишидан ниманидир айтишича журъат қилолмаётганга ўхшарди. Бу ҳолат ҳар бир сўзига катта умид боғлаб ўтирган Чароснинг

сабрсизлигини оширар, худди игна устида ўтиргандай бетоқат эди.

- Эрингиз' белушт!

Чарос ботиний ишонч билан тан олдики, ҳозиргача эрининг фарзанд масаласидаги ожизлигини хаёлига келтирмаган, фақат "айб ўзимда" деб ўйларди. Кутилмаганда айтилган бу гап хаёлларини остин-устун қилиб юборди. Эй, Парвардигор! Беш кунлик қисқа умрида нега бандалардан мурувватингни дариг тутасан? Нега биттасини қодир, бошқасини ожиз яратасан? Эл қатори саховатинг билан сийласанг, бир бандангни гам-аламдан фориг этган бўлардинг-ку! Чарос "Нега?" деб савол бермоқчи эди, аёл буни сезгандай гапни илиб кетди.

- Отаси олган қарғиш руҳлар орқали эрингизга ўтган, бу - касалик. Дард фарзанд ва ҳиссиётга нисбатан кўнглини ёпиб қўйган. Унда қалб бор, аммо бўм-бўш, бунинг устига ёмон кучлар орқали боғлаб ташланган. Озод қилиш, дардини чиритиш менинг кўлимдан келмайди!

Чарос аёл ҳузурида бир томони энгил, бир томони вазмин бўлиб қайтди. Ўзининг фарзанд кўриш лаёқатини эшитиб хурсанд бўлган, эрининг ожиз эканлиги ҳақидаги маълумот юрагини қоронғулик қаърига етаклаган эди. Унинг ўй-жойлари инини тополмай осмонда чарх ураётган қадиргочлар каби бир нуқтада тўхтамас, ўтган олти йиллик умрига ачиниш ҳисси бутун вужудини қамраб олган эди.

Кўнглида йиллар давомида эрига нисбатан пайдо бўлган меҳр, қадр-қиммат туйғусига дарз кетгандай бўлди.

Олти йил! Айтишга осон. Шодлик ва қувончларга, гам-ғуссаю изтиробларга тўла йиллар.

У "энди эримдан фарзанд кўрмас эканман" деб у ҳақдаги хотираларни кўксидан юлқиб ташлолмас, умрининг бир бўлаги сифатида ўтмишнинг сирли сандигига жойлашган жилосиз хазинадай яшаб қолишига имони комил. У ўйига етиб келгунча ҳам хаёли аниқ бир нуқтада тўхтолмади. Аёлнинг гаплари таъсиридан ҳали-бери қутулолмаслиги аён эди.

Кечки овқатга уринар экан, қилаётган ишлари ақли расо одамникига ўхшамас, беҳуш кимсадек, ишни ишга улолмас эди. Хаёлида - "буни эримга қандай айтаман?" деган савол тиканли симдай айланар, изтироб ичида қолган қалбини бешбаттар азоблар эди. Ҳозиргача "врачга учрайлик" деган иддаосига тўғри ёндошмаганидек, бахшига борганини,

қолаверса, ўзининг бепуштлиги ҳақидаги нохуш хабарни қандай қабул қилади? Агар бахши "эрингиздан фарзанд кўрасиз" деганда яхши натижадан умид қилса бўларди.

Чарос бу ишни онаси билан маслаҳатлашиб қилгани учун қайнонасига айтишга ҳам чўчиди, чунки ўғлининг бепуштлиги ҳақидаги гап онани қаттиқ хафа қилиши аниқ.

Эри ҳадеганда келавермади. Овқатни бир ўзи егиси келмай оловни ўчириб қўйди. Телевизор ҳам юрагига сигмади. Ўзининг бенуқсонлиги руҳини тиниқлаштирган бўлса-да, беором туйғулар уни тарк этмас, бундан кейинги ҳаётини аниқ тасаввур қилолмасди.

Чарос ўйланиб, фикр қилавериш толиқди, у-бу нарсалар билан ўзини овутишга, чалғитишга ҳаракат қилса ҳам, бахши аёлнинг гапларию эри билан кейинги муносабатлари ҳақида охирига етолмаётган фикрлари хаёлига келаверарди. Охири чарчаб кўзи илинди. Уйғонганда ярим тун эди. Атрофда бирор шарпа йўқ, хонани юракка тошдай ботадиган сукунат қоплаган, ёлғизлик балосидан халос қилувчи хаёлотдан бошқа ҳеч нарса тополмасди.

У худди биринчи марта кўраётгандай, савлат тўкиб турган чет-эл мебеллари, тоза чиннидан ишланган идиш-товоқлар, чўғдай қип-қизил гиламларга, хона тўрида бошқа буюмларга уйғунлашган ДЭУ видеоикчилигига, шифтдаги қимматбаҳо қандилларга бирма-бир назар солди. Қизиқ! Шу вақтгача бойлигим бор деб завқланмабди мақтанишни хаёлига келтирмабди. Ваҳоланки, ўртоқлари буларнинг ўндан бирига ҳам етолмаганини яхши биларди. Баъзан улар битта гилам ёки оддийгина телсвизор олса қанча хурсанд бўлади, гап-гаштакларда, тўйларда оғиз кўпиртириб, завқ-шавқ билан мақтанишади. Битта кўйлак тиктиришса дугонасининг ишхонасига кўз-кўзлагани бориш одат тусига кириб қолган. Чаросда эса бунақа кўйлак, жемпер, пальто, куртка дейсизми, ҳозирда мода бўлган, номини айтишга одам қийналадиган кийимлардан, бошқа дугоналари етишишини орзу ҳам қилолмайдиган тақинчоқлардан қўша-қўша. Қайси бирини айтиб мақтанишни ҳам билмайди. Фақат меҳмонга ёки ишхонага бир марта кийиб борса бас! Ундан бу борада ўзиб кетмоқчи бўлганларнинг дами ичига тушиб кетади. Бунинг устига кийимлари, тилло зеб-зийнатлари ўзига шунақа ярашадими, уни осмондан тушган фаришта ёки шоҳ саройидаги соҳибжамол маликага ўхшатиб қўяди. Қайинсингиллари тан беришга мажбур бўлишади ва бефарзандликда айбашга зўр беришаверади.

Эшик тақиллаб, хаёллари бўлиниб кетди. Кутгандай эри экан. Хонага кириши билан атрофга "гул" этиб ароқ ҳиди тарқалди. Курткасини олаётганда кўзларига тикилди. Ажабо! Нигоҳидаги бегоналик уни ҳайрон қолдирди. Ҳозиргача зътибор бермаганидан фикру хаёлини таажжуб чўлғади. Ҳайҳот! Юракка тегадиган, туйгуларни кўзгайдиган ҳеч нарса йўқ! Кўзлари жонсиз одамниқидан ҳиссиз!

Аслида бахшиникига борганимни билмадимикин, деган маънода қараган бўлса-да, сезинч тутул, сен кимсан, қандай дардинг бор деган сўроқдан асар ҳам кўрмади.

Барибир бахшининг айтганларини қачондир билиши керак-ку! Норозилигини бир умр англолмай ўтмас! Ёки ёлғизлик жовига текканда ўша аёлга учраб, бор ҳақиқатни ўзи билгани маъқулми?

Чарос шундай пўл тутадиган бўлса, Маҳкамжоннинг дунё ташвишларидаан зерикиб, кўнглига қайтишини, қалбидаги дардининг чиришини қанча кутади? Кутгандан фойда борми?

Унинг эрига бўлган туйгулари кузги жилғадай тиниб борар, қисқа вақтда бутунлай тўхтаб қолиши мумкин эди. "Аёлнинг гапини бутун айтсаммикин?"

Икковлари худди гўнг, соқовдек индамайгина овқатланишди. Бир-бирларига айтадиган ҳеч қандай гаплари қолмагандек, хаёлларига ҳеч нарса келмасди. Маҳкам акам кўчадан бирон янгилик айтса гапимиз қовушиб кетар дея оғзига қаради. Ширакайф Маҳкамжон телевизорга тикилатикила косани яримлатди ҳамки, ўртадаги суҳбат ипини боғлайдиган бирор садо чиқмади.

Бир соатдан кейин эр жойига чўзилди. 5-10 дақиқа ўтгач, билинар-билинемас хуррак овози эшитилди.

Чарос унга қараган сайин юраги сиқилар, дардини айтиб, кўнглини бўшатадиган сирдоши йўқлигидан ўкинарди. Кўрпага ўранган куйи хаёллар гирдобида қолди. Юрагини ўртаган изтироблар ҳақида кимгадир айтиб енгилламаса, асабийлиги зўрайиб кетадигандай хаёлан содиқ дўст, таскин берадиган ҳамдард изларди. Аввал хаёллари жуфтлигини излаб чарх ураётган қушдек ҳар томонга бориб келди ва бирдан... ёдига Санжар келиб қолди. "Санжар акамга айтаман!..."

Ажабо! Санжарни ўйлаши билан қалбини эзиб ташлаётган ташвишлар, изтироблар қуёшда тарқалган гумандек йўқолиб кетди, худди деразаси очилган уйга тоза ҳаво кириб, ёқимсиз ҳидларни ташқарига қувганга ўхшарди.

Эрталаб попуштадан сўнг Маҳкамжон кийиниб чиқди-да:

- Мен Каримжон билан Хоразмга гурунчга кетяпман, бирор ҳафта юрсам керак. Сен уйлариингга бориб туравер, қайтганимдан кейин олиб келаман. Ойимларга ўзим айтиб қўяман, - дедию стол устига бир даста пул қўйиб чиқиб кетди.

Чарос одатдагидек "ўзингизга эҳтиёт бўлинг" демоқчи эдию, гапи оғзида қолди.

Якшанба куни бўлгани учун уйлари иккита опаси, жиянлари, келинлари билан гавжум. Улар кечгача телевизор кўриб, овқат пишириб, гаплашиб вақт ўтказишди. Ҳамма уй-уйига кетганидан кейингина онаси бахшига борган-бормаганини сўради. Чарос аввал нима дейишини билмай бир оз довдираб қолди. Фақат Санжарга айтишни кўнглига туғиб қўйгани учун, "ҳали боролмагандим" деди. Ойиси ниманидир мулоҳаза қилди шекилли, эрталабгача бу ҳақда оғиз очмади.

Қизлар турмушга чиққандан кейин қайнонаникида хушёр, ҳамиша сергак юришади, ҳафтада бир уйга келгач, қизлик даврини қўмсаб, ота-оналарига эркаланадилар, кечроқ уйғонишса ҳам ҳеч ким тергамайди.

Чарос душанба куни одатдагидан кеч турди. Ойиси билан нонушта қилиб, худди ишга кечикса онасиникида тургани учун ҳеч ким тергамайдигандек, бемалол жўнади.

Гарчи иш вақти бошланган бўлса ҳам, хонасида ҳеч ким йўқ. Санжарнинг очик эшигидан Мадина, Вера ва Санжарнинг овозлари эшитилиб турарди. Чарос шундагина сафар твассуротларини эшитиш учун тўпланишганини англади ва ҳоёб нарса тегмай қоладигандек, дарров кўпчилик олдига кирди.

Мадина:

- Жамоат жам, - дейиши билан Чарос:

- Битта мен кам, - дея гапни илиб кетди.

Санжар ўрнидан туриб у билан сўрашаркан, кўзлари тўқнашди. "Қарашлари бирам ёқимлики!"

Шу лаҳзанинг ўзида Чарос эрининг совуқ ва ҳиссиз кўзларини эсларкан, Санжарнинг нигоҳлари билан солиштириб, кўнглида пайдо бўлган фикрдан энтикиб кетди. "Худди юрагингга қараб турганга ўхшайди-я!"

У Мадинанинг кузатувчан нигоҳини аёл қалби билан ҳис этаркан, ҳаяжонини сездирмасликка, ортиқча сўз деб юбормасликка ҳаракат қиларди.

Директорнинг коридор охиридан томоқ қиргани эшитилгандай кейин ҳамма ишга тушиш лозимлигини англади-

да, ўрнидан тура бошлади. Санжар аёлларга ипга чизилган қалампир мунчоқ берар экан:

- Самарқанддан совға, фақат кўп ўрнида кўрасизлар - деб кўйди.

Вера опа чиқиб кетди. Мадина чиқа туриб:

- Чаросгаям таассуротларингиздан гапириб беринг, Санжар. - деди-ю эшикни ёпиб кўйди.

Чарос Мадинанинг бу ҳаракатида пичинг ва қитмирлик борлигини тушуниб гаши келди, аммо Санжар билан ёлғиз қолиш хоҳиши кучли бўлгани учун парво қилмади.

- Мени ўйладингизми, Чарос?

Тўсатдан берилган саволдан у шошиб қолди.

"Сизни ўйламай бўладими, бу дунёда ёлғиз юпанчим сизсиз!" дегиси келдию аёллик гурури йўл кўймади ва саволга савол билан муружаат қилди:

- Сизчи?

Бу савол замирида "Мен сизни кўп ўйладим, соғиндим ва ягона сирдошим, ҳамдардим деб сизни танладим", деган маъно ётар, фақат Чарос шу биргина саволни мен ўйлагандай тушунармикан деган изтироб билан унинг кўзларига қаради:

- Хатингизни ўқидиму ҳечам хаёлимдан кетмадингиз. Охири, ҳеч бўлмаса, овозини эшитаман-ку деб, телефон қилдим. Сиз тезроқ келинг деганингиздан кейин қуш бўлиб учгим келди.

Чарос бу гапларни эшитаркан, аллақандай ўтли ҳиссиётдан тиграб кетганини, бутун вужуди. эҳтирос тўлқинларига аср бўлаётганини сизди ва тезда ўзини қўлга олиши лозимлигини англаб етди.

- Лекин, - дея давом этди Санжар, - хонамга киришингиз билан кўзингизга қарадим сизни нимадир қийнаётганини билдим. Тинчликми, Чарос?

Чарос аввал индамади. Аммо йигит бўлиб уни тушунганидан, кўнгил сўраганидан хурсанд эди.

- Тинчлик. Аммо сизга айтадиган гапларим бор. Фақат бу ерда эмас, холироқ жойда гаплашсак дегандим. Маҳкам акам Хоразмга кетдилар, ҳозир ойимларникидаман.

Чарос чиқиб кетганидан кейин Санжарга "Нима бўлдийкин?" деган савол Санжарга тинчлик бермади. Телефоннинг тинимсиз "наъра" тортишларига ҳам парво қилмас, Чарос айтган гапларни бирма-бир юрагидан ўтказиб, замирида нималар борлигини мулоҳаза қиларди. Бир оғиз тинчликми деб сўраганим уни хурсанд қилдим, демак кўнглини қийнаган нимадир бор. Ҳозир ойисиникида бўлса

кечки пайт гаплашсак бўлаверади! "Чарос! Кеч соат саккизларда боғ четигади музқаймоқ дўконига учрашамиз. Мен сизни кутаман, Санжар".

Хонада Вера опа билан Мадина йўқлигида Чаросга хатини бериб чиқди.

Ёзининг дастлабки кунлари анча узун бўлади. Иш вақти тугаб, кеч киргунча бир неча соат бор. Санжар бугунги ишларни якунлашга унчалик шошилмади. Чунки уйга кетса, кечки саккизларда қайтиб келиш ноқулай бўлганидан ишхонада ҳисоб-китоб билан машғул бўлишни лозим кўрди. Аммо идорада ҳеч ким қолмагани учун вақт имиллаб ўтар, зерикарли дақиқаларда оғирлик, сабрсизлик ҳукмрон эди.

Санжар бугун кўнгли билан қолганда Чарос ҳақидаги хаёлларга эрк берди. Кўзларидаги сирлилик, ҳаяжон ва қорачигида кўринган маъюсликни ўйларкан, ҳаётида пайдо бўлган бўшлиққа фаришта мисоли кирган аёлнинг ўзига берган завқ-шавқи юрагини тўлқинлантираётганидан бахтиёр эди. "Учрашувимиз қандай кечаркин? Менга нима гапи бор экан?...".

У эшикни қулфлаб ташқарига чиқаркан, қалбининг алақайси нуқтасида интизорлик бош кўтарганини англаб етди.

Келишилган жойга сал вақтлроқ борди. Салқин ичимлик олиб ўтирди-да, магнитофондан таралаётган кўшиқ оҳангида хаёллар огушига шўнғиди. Юрагида олисга шайланган қушдек таллиниш, масрурлик бор эди. Кўзларини юмиб, Чарос билан кейинги муносабатлари ҳақида фикр юритаётгани, ёнида аввал атлас куйлакнинг енгил шивири, сўнг хушбўй атир ҳиди сезилди. Қараса - Чарос!

Учрашувга махсус тайёрланган шекилли, баҳорги гулдек очилиб кетибди. Тақинчоқ ва кийимлари ўзига шундай ярашибди. Санжарнинг назарида бунақа чиройли аёл шаҳарда фақат битта. У ҳам бўлса-Чарос!

Сўрашилгандан кейин суҳбат бошланди. Музқаймоқ ва салқин ичимлик олиб келган йигитча уларга ҳавас билан қараб кўйди.

Магнитофондан Юлдуз Усмонованинг машҳур кўшиқларидан бари янграй бошлади.

**Яхшимсан, яқинимсан,
Гулханим чақинимсан,
Рашкимсан тахминимсан,
Мен сени қизгонаман...**

Кўзлар тўқнашиб, дилдагини гапириб қўйди: мен сизни яхши кўраман!

Гарчи суҳбат бошида майда-чуйда гаплар айтилган бўлса-да, икковининг юрагида тезроқ асосий мавзуга ўтақолсак-ку, деган истак яшириниб ётар, аммо юракдаги исмсиз, кишини маст қилувчи туйгулар журъат йўлини тўсиб қўйгандай эди. Охири:

- Чарос, - деди Санжар унга яқинроқ сурилиб, - нимадан сиқилияпсиз? Ё бирор киши хафа қилдимми?

Бу гапда "хафа қилсалар ёнингизда мен борман" деган маъно бор эди. Чарос "раҳмат" дегандай унинг қўлини қисди.

Санжар стол устига шиша ғилофга солинган авторучка қўйди.

- Самарқанддан фақат сиз учун олдим, Чарос!

Чарос ручкани ғилофдан олиб кўрди. Четларидаги зарҳал чизиқ ярқираб турарди. Сўнг гравюра ёзувига кўзи тушди. "Чаросга совга".

У шундай қувондики, эрининг ҳозиргача олиб берган қимматбаҳо тилла буюмлари, кийим-кечақлари бу совганинг олдида кадрсиз нарсадай туюлиб кетди. Ғилофга солиб, кўксига босиб энтиқди. "Раҳмат, Санжар ака!" деди. Сўнгра авайлабгина сумкасига солиб қўйди.

- Худога шукур, мени ҳеч ким хафа қилмайди. Аммо биласизми...мен кейинги вақтда сиқилиб кетдим.

- Нимадан?

- Ёлғизликдан. Дардимни тушунадиган, кўнглимга таскин берадиган инсон, сирлашадиган дўст йўқ. Ким билан гаплашсам иш ёки кийим-кечақдан сўзлайди, дардинг билан иши йўқ.

- Мен-чи? - деди Санжар унга мулоим боқиб, - сизни тушуна оламанми, "дардимга малҳам қўяди" деб ишонасизми менга?

- Хайрият, биргина сиз менга таскин берасиз. Учратганимга оз бўлдию негадир юрагимдаги бўшлиқни тўлдираётганга ўхшайсиз. Эшитгандирсиз, олти йилдан бери фарзандсизман. Ҳамма мени кўрсатиб "бепушт, тирноққа зор" деяётганга ўхшайди. Бундан қанчалик сиқилсам, Маҳкам акам шунчалик бепарво, лоқайд. Врачга учрайлик десам, нотўғри тушуниб, ҳақорат қилишгача борди.

Чарос ўзини босолмай, йиғлаб юборди. Кўзларидан қўйилаётган қайноқ томчилар яногидан юмалар, улар тоза маржондай ҳуснига ҳусн қўшарди. Чароснинг йиғлаши ҳам гўзал эди. Кўксининг майингина силкиниши, дастрўмол билан

кўз ёшларини артиши ўзига ярашиб, гўзаллигини намоён қилаётгандай туюларди.

- Хафа бўлманг, йигламанг, Чарос, худо хоҳласа ҳаммаси яхши бўлади. - деди Санжар. Сўнгра сочини, елкаларини силаркан, Чарос бошини унинг кўксига қўйди, йигидан тўхтаб, енгилгина хўрсиниб жим қолди.

Қўшиқ давом этарди:

**Кўксимдаги моҳимсан,
Бағримдаги оҳимсан,
Уйлаган ниятимсан,
Мен сени қизгонаман...**

Чароснинг кўзларида маҳзун хотиржамлик сезилар, дардини айтган сирдоши ёнида ўтиргани учун ўзини бир мунча енгил тортаңдек ҳис этарди.

- Балки ўзингиз учрасангиз ортиқча қийинчиликнинг ҳожати қолмас?

- Учрадим фақат бахшига. Биласизми, у нима деди?

- Хўш, хўш?

- Эрим фарзанд кўришга қодир эмас экан! Боласизлик туфайли ажрашганлар кўп. Аммо унга бепуштлигини айтолмайман. Ўзи эса, на врачга, на бахшига боради. Шу аҳволда яшайвериш жонимга тегиб кетди. Қандай маслаҳат берасиз, мен нима қилай?

Чароснинг саволи уни ўйлантириб қўйди. Бирданига "ажраб кетинг" дейиш ноқулай. Қўшиқ Чароснинг дардига ҳамоҳанг янграрди.

**Оқариб кетди сочим,
Нима кўрди ёш бошим?
Соғинганим сирдошим,
Мен сени қизгонаман...**

Санжар унинг дарду хасратини юракдан ҳис этиб, шиддат билан фикрлай бошлади. Шундай гўзал жувон юрагини очиб, бир оғиз сўзга интизор бўлсаю, жўяли маслаҳат беролмаса инсофдан эмаслигини мулоҳаза қиларкан, дурустроқ ўйлаб кўриб, эртага бирор гап айтишга қарор қилди. Бу ҳақда Чаросга айтганда:

- Умидим сиздан Санжар ака, фақат бу ҳақда ҳеч кимга гапирмасангиз, орамизда сирлигича қолсин, майлими? - деди у.

- Хотиржам бўлинг, менга ишонаверинг, - тасалли берди Санжар.

Улар қўзғалишди. Хиёбон бўйлаб юришаркан, интилиш, юракдаги ишқ-муҳаббатнинг зўрлигидан елка, билаклари бир-

бирига тегар, бу ҳолат уларга хуш ёқиб, эҳтиросларни жунбушга келтирарди. Санжар уни кўлтиқлаб олгиси келар, аммо аҳён-аҳёнда ўгиб турган ёшлардан истиҳола қиларди. Аммо кўнгил қургур уларни хилватга бошлади. Дарахт панасига ўтишгач, Санжар уни елкаларидан ушлаб, кўзларига термилади. Севги эҳтирослари, умид ва ҳаяжонга тўлган теран кўзлар уни ўзига чорлаб, қуёшдек чарақлаб турарди. Санжар унинг ёшлик ва гўзаллик уфуриб турган қайноқ вужудини бағрига босаркан, ўзини еттинчи осмонда юргандек ҳис қилди. Гунчадек лабларидан бўса олгач, яна кўзларига термилди.

- Сизни севаман, Чарос!

Санжарнинг кўксига бошини қўйиб, беозоргина елкасидан ушлаб турган Чарос эшитилар-эшитилмас шивирлади:

- Мен ҳам...

2-қисм

Санжар Чаросни кузатиб қайтаркан, руҳияти нур сочиб турган чироқлардай чарогон эди. Чарақлаган кўзлари, жозибали яноқлари, кулганда гунчадек дилтортар лаблари хаёлидан кетмас, айни пайтда у билан пинҳона учрашиб, муҳаббат боғига қадам қўйганига бир ишониб, бир ишонмас эди. Бошқачароқ айтганда, бутунги воқеалар ширин тушга ўхшарди. Қалбида ҳолури босилмаган тотли ҳиссиётлар тарқаб кетишини сира-сира хоҳламас, унинг бегубор сеҳри ҳайратбахш қучоғидан қўйиб юбормас эди.

Санжар уйга шошилмас, учрашувдан олган таассуротлар завқи билан кўча айлангиси келарди. Чарос билан боғлиқ саргузаштлар қалбининг энг нозик хилватларида сандиққа яширинган хазинадай жилоланиб турар, руҳиятига битмас-туганмас завқ-шавқ бағишларди. Азбаройи севгининг зўрлиги, боягина уйга кузатган бўлса-да, яна Чаросни кўргиси келганидан ўша музқаймоқ дўконига келиб, икковлари суҳбатлашиб ўтирган столга қўнди. Чарос ўтирган столга завқ ва энтиқиш билан тикилди. Хаёлан уни ёнида тасаввур қилди.

“Наҳотки, шу гўзал аёл менга қалбини очди, юрак сирларини ишонди!? Наҳотки, кўзлари оҳуниқидай хумор, юзлари фариштали шу гўзал меники, бўлса?! Унинг юрақни ўртайдиган, оҳанграбодай тортиб гурадиган, ҳаётимга мазмун ва файз берадиган нимасидир бор. Йўқ, йўқ буни сеҳру жоду деб бўлмайди. Қарашларида чуқур самимият, ҳаракатларида бетакрор назокат бор! Ажабо! Бундай мўъжизакор кучни қаердан олдийкин?! Бошқа аёлларда учрамайдиган бунақа

фазилатни Аллоҳ фақат Чаросга бердимикан? Аммо... шундай нозик хилқатни мурувватингдан бебаҳра қилмасдан нега биттагина фарзанд бера қолмадинг, Аллоҳ?! Унинг гуноҳи нима? Нега уни қалби сўқир, маишату пулдан бошқасини ўйламайдиган одамга ёстиқдош қилдинг? Эй парвардигор, ўзинг яратган бир бандани ожизангни азоблашдан кимга наф?

Унинг Маҳкамга хотин бўлиши тасодифми? Агар бу нарсани кутилмаганда рўй берган жуфтлик дейдиган бўлсак, қисмат деган нарсанинг моҳияти йўқолмайдими? Ахир, инсон ҳаётида рўй берадиган жиддий бурилишлар Аллоҳнинг иродаси билан бўлади-ку!"

Санжар ана шу уй-хаёллар гирдобида айланар экан, Чарос унинг қалбига, руҳиятига, ҳаётига ширин бир изтиробдек, ардоқли орзудек ўрнашиб қолганини яна бир карра ҳис қилди. Ўзини маънан бойиб кетгандек, кечинмалари тиниқ, завқ-шавқ билан йўтрилгандек туюла бошлади.

У уйига етиб келганида хотини Нилуфар эндигина болаларини ухлатиб, эрининг ишдан кеч қолганини ўйлаб ўтирган эди.

Санжар мактабни битираётганда ўзидан бир синф куйида ўқийдиган Гулбаҳор исмли қизни севиб қолади. Баҳор кунларининг бирида ўқувчилар шаҳар боғига шанбаликка боришди. Гулбаҳор билан гаплашиш имкони илк бор ўшанда туғилди. У шўх-шўх гаплари билан ҳаммани ўзига қаратарди. Синфдошлари билан ер чопаетган Санжар унга тўйиб-тўйиб тикилди. Буни Гулбаҳорнинг синфдошлари:

- Гули, камроқ гапир, яна ўнинчи синфдагиларнинг кўзи тегмасин! - дея ҳазиллашганда, у:

- Тегса тегар, мен иримларга ишонмайман! - дея Санжарга зимдан тикилди. Шу билан бирга Санжарнинг айб устида қўлга тушган маҳбусдай қизариб кетганини ҳам пайқаб қолди. Орадаги пинҳоний ҳолатни яшириш учун ўзини дадил тутган Санжар:

- Унга кўз тегмайди, эҳтимол, Гулбаҳор кўзмунчоқ тақиб олгандир? - деди.

Кўпчилик кулиб қўйди. Аммо баъзилар бу гап замирида сир бордай фикр қила бошлашди. Ҳатто айрим болалар Санжарни Гулбаҳорнинг сирларидан воқифлиги ҳақидаги шубҳага шаъма қилгандай томоқ қириб қўйишди.

Санжар аслида бу гапни шунчаки айтган эди, аммо шу лаҳзада Гулбаҳор бувисининг "ёмон кўзлардан асрасин" - дея

ёқасининг орқасига ип билан чандиб қўйган кўзмунчоқни эсладию, "Буни қаёқдан билдйкин?" дея хайронлик уммонига гарқ бўлди. Санжар Гулбаҳордаги бу ҳолатни пайқамай:

- Тўғрими, Гулбаҳор? - дея қараганда қизариб кетган қиз қандайдир саросима ичида жим қолдию, эшитилар-эшитилмас "Билмасам", дея олди холос.

Шу кундан бошлаб Гулбаҳор Санжарга қизиқиш билан қарай бошлади, дуч келганда қизариб-бўзариб сўрашар, олдида кўп туролмасди. Битириш имтиҳонлари арафасида Санжар унга қалбини очди. "Сиз ҳам мени севасизми?" деган саволига жавоб бериш ўрнига Гулбаҳор "Ўшанда менда кўзмунчоқ борлигини қаёқдан билган эдингиз?" деб савол ташлади.

Унинг бу ҳолатида "Санжар мени севиши, қачондир изҳор қилиб кўнглимни сўраши аниқ, ўшанда кўзмунчоқдан гап очаман" деган режаси бордай хотиржам кўринарди. Санжар бу гапни мутлақо тасодифан айтганини тушунтиргандан сўнг Гулбаҳор ўйланиб қолди.

- Ёлғон, тасодиф эмас бу, - нозланди қиз. Санжар қувликка ўтди.

- Ростини айтайми?

- Ҳа, фақат ростини!

- Тушимда кўргандим. Сиз осмонда юрганмишсиз, шамол ёқангизни кўтариб юборганида кўзим тушди, қарасам кўзмунчоқ!

Асли бу ҳам ёлғон эди, аммо қиз чиппа-чин ишонди ва ўзида йўқ хурсанд бўлиб, хонадан чиқиб кетди.

Орадан бир неча кун ўтса ҳам Гулбаҳорнинг жавобидан дарак бўлмади. Интизорлик, умид ва ҳаяжон билан ўтаётган кунлар Санжар учун қанчалик ширин бўлмасин, маҳбубасининг сукутида кутилмаган кўнгилсизлик борга ўхшарди. Бир ҳафтадан кейин изтироблардан чарчаган Санжар синфдоши Алишерга дардини тўкиб солди.

- Ие, - деди Алишер ҳайрат ва қувлик билан, - Гулбаҳор мен билан юради-ку! Наҳотки, ҳозиргаёна билмаган бўлсанг, ана, ишонмасанг ўлдим-куйдим деб ёзган бир даста хати бор, кўрсатишим мумкин. Ўзим унчалик яхши кўрмайману қизни хафа қилгим келмади.

Бу "янгилик" Санжарни эсанкиратиб қўйди. Қалбида ардоқлаб, суюб юрган қизи Алишернинг олдида шунчалик паст кетдимикин? Унинг беписандлик билан гапириши Санжарга ҳақоратдек туюлди. Жону жаҳонини ўртаб юборди. Кечқурун уйга келганда ҳам бу азоб қалбидан тарқалмади.

Наҳотки, шу гап рост бўлса?! Шундай гўзал қиз уни севиб оҳ-воҳ билан мактублар ёзса? Ахир, ўшанда менга "йигитим бор" демаганди-ку!

Санжар узоқ ўйланиб, саволига жавоб ололмаганининг сабабини Гулбаҳорнинг Алишерга бўлган севгисидан топгандай бўлди. Унинг қалбини умидсизлик тумани қоплади. Бу орада Гулбаҳорнинг имтиҳонлари тутаб, таътилга кетди. Санжар эса севгисига жавоб ўрнига Алишернинг кўнгилсиз янгилигидан ғам-алам олди. Аммо ўқишга тайёрланиб юрган кунларининг бирида шаҳар кутубхонасида Гулбаҳорни учратиб қолиб:

- Шу гап ростми? - деб сўраганда, Гулбаҳор ҳайратдан қотиб қолди. Кўзида ёш билан Санжарга тикилди.

- Наҳотки оғайнингиз шунчалик разил бўлса?! Менга "Санжар сиз билан ўқишга кетгунча эрмак учун юрмоқчи, тузоғига илинманг деб айтаяпман, орамизда қолсин" деганди. Шундан сўнг сизга ёзган хатимни йиртиб ташладим. Унга эса битта ҳам хат ёзмаганман!

Санжар синфдошининг ичиқоралиги, хиёнатидан қанчалик изтироб чекканини ҳали-ҳануз яхши эслайди. Кимнинг гапига ишонишни билмай аросатда қолган Гулбаҳорнинг қайғу, ранж тўла кўзларига ҳам хотирасида жонли суратдай сақлаб юради.

Санжар ўқишга кетди, аммо ораларидаги муносабат қағъий кучга киришга улгурмади. Гулбаҳорнинг тақводор отаси уни мактабни битириши билан узатиб юборди. Санжар институтни битириб, Тошкентдан қайтганда у иккита болалик бўлганди.

Санжарнинг хотинидан нолийдиган ери йўқ. Нилуфар саранжом-саришта аёл, унга, болаларига яхши қарайди. Энг муҳими, бир-бирларига бўлган муҳаббатни тарозига солинса, Нилуфарники босиб кетади. Аммо кейинги пайтларда бир хилда кечаётган кунлар, қатъий тартибда шаклланган ҳаёт Санжарнинг кўнгида зерикишга ўхшаш туйғу пайдо қилди, руҳияти кутилмаган таассуротлар, кечинмалар завқини соғинди. Балки Гулбаҳорга бўлган муҳаббатидан етарлича руҳий озуқа ололмаганининг оқибатидир? Бу кемтикни тўлдириш учун ҳаётдан ишқий таассурот қидираётгандир?

Инсон ўзи сезмаган ҳолда мўъжизалар, сирли воқеа-ҳодисалар қўйида яшайди. Ҳатто бу сирлиликка ўзини ошкор қилган пайтларда ҳам кўпам эътибор беравермайди. Шунинг учун ўзини қўллаб турган кучлар, қисмат белгиларининг қадрига етмайди. Ҳар бир инсоннинг дунёга келиши ҳам, пешонасидаги ёзувлардан четга чиқмай яшаши

ҳам англаш мушкул бўлган мўъжиза десак, хато бўлмаслигига ишонаверинг.

Чароснинг онаси Озода хола унга ҳомиладорлик даврида далада ишларди. Қиз-жувонлар билан тушлиқдан қайтаётиб, бирдан қаттиқ толиқди. Шерикларига "бирпас тут тагида дам олайлик" деди. Аммо қизлар негадир "Етиб оларсан, Озода" дейишдию кетиб қолишди. Озода тутга суяниб ўтириши билан кўзи илинди. Қараса... атроф аллақандай сирли сукунат қўйнида, оппоқ кийим, оқ соқолли, юзларидан нур ёғилиб турган чол унга яқинлаша бошлади. Озода аввалига қўрққандай баданлари жимирлаб кетди, аммо чолнинг юзларидаги нур, кўзларидаги тиниқ самимиятни кўрдию, қалбини хотиржамлик чулғади. Чол унинг пешонасини майин кўллари билан силаркан:

- Хосиятли қиз фарзанд кўрасан, соғ-омон улғаяди, у борган хонадон бой бадавлат, обод ва файзли бўлади. Исмини Хосият қўйишни унутма, дедию, сирли равишда кўздан ғойиб бўлди. Орадан қанча вақт ўтганини билмайди. Кўзини очса, танасидаги чарчоқдан асар ҳам қолмаган, руҳи тетик, фақат кўрганлари тушми, хаёлми ёки ўнгида рўй бердими, аниқ билолмай энтикиб турарди. Қалбида тотли бир ҳиссиёт кезиб юрар, бу ҳолатнинг таъбирини билмаса-да, руҳиятидаги тиниқликдан, яхшилик шарпасини сезгандай бўлди. Ажабки, қизлар эндигина бурилиб кетишган, ҳатто улар юрган йўлнинг чанги босилмаган эди. Озода буни бировга айтса, мўъжизага путур етадигандек, ноёб хазина калитини бериб қўяётгандай туюлди. Фақат кечки пайт юз андиша билан онасига айтди (уларникига яқин жойда турарди). Онаси мулойим кулимсираб қўйди. Аммо ичидан суюниб, тўлқинланаётганини сездирмасликка ҳаракат қиларди.

- Қизим, сенга Хизр бува учрабдилар, ҳаммаси яхши бўлади, аммо бу гапни ҳеч кимга айтмагин, хўпми? — дея қаттиқ тайинлади.

Шу-шу сир она-бола ўртасида қолди. Уч ойдан кейин чиройли, кўзу қошлари қоп-қора қизалоқ туғилди. Исмини Хосиятхон қўйишди. Туғруқхонадан келган куни бобоси уйларига чарос узум эқди. Отаси шундай узумни яхши кўрарди. Шунинг учун у қизини Чарос деб эркалай бошлади. Бир ойдан сўнг сигирлари эгиз туғди. Уч ой ўтган, хўжалиқда бош иқтисодчи бўлиб ишлайдиган отаси раисликка кўтарилди. Турмушлари фаровон, оиланинг қишлоқдаги обрўси янаям баланд бўлди. Ҳамма Чаросни эркалар, суяр, оиланинг бирор

аъзоси уни қўлига олса, хафачилиги тарқаб, юрагидаги ҳижиллиги ёзилиб кетарди.

Чарос мучал ёшига етгач, туман раҳбари даражасига кўтарилган отаси пайқадами қутлуг келган қизини ҳеч кимга хафа қилдирмас, айни пайтда ортиқ эркатмасди ҳам. У мактабни битирганда боласини институтга жойламоқчи бўлганлар даста-даста пул кўтариб, таниш домла изларди. Аммо бу масалада Чарос отасининг оғирини енгил қилди. Мактабни "Олтин" медалга битиргач, суҳбатдан аъло даражада ўтиб, талабалик гувоҳномасини қўлга киритди.

Маҳкамжон оиладаги тўртинчи фарзанд, биринчи ўғил. У институтни битириб, шаҳар ташкилотларидан бирида ишлаётган, отаси Чароснинг отаси билан тенгдош-қадрдон эди. Аммо серфарзанд бўлгани учун етишмовчилик билан яшашар, Наримон ака (Чароснинг отаси) уларни қўллаш, қолаверса, қадрдонлик ҳурматидан марҳаматини дариг тутмади.

Тўйдан кейин Маҳкамжоннинг ишлари ҳеч қутилмаганда юришиб кетди. Нимага қўл урмасин мўлжалидан зиёда битар, аввал ғарибона кечган турмуш фаровонлашиб борганидан ичидан қувонар, бу хурсандчилик барча оила аъзоларига юққан, қадами қутлуг келган келин эса олий даражада ҳурмат қилинар эди. Иккинчи йили Маҳкамжон шаҳар яқинидаги хўжалиқдан ер олиб, деҳқончилик қилди. Чарос картошка, сабзини Тошкентда сотишни маслаҳат берди. Натижа қувончли бўлди. Маҳкамжон ҳамён тўла пул билан қайтди. Сўнгра ҳамма пулга олма, узум олиб, Россияга жўнади. Шаҳардан кетган кўпчилик тадбиркорлар ўша йили маҳсулотини ачитиб, "таланиб" қайтди, аммо Маҳкамжон бир даста доллар билан кириб келди.

У бир йил шу иш билан шуғулланди, оила анча ўзини тиклаб, бадавлат хонадонлар қаторига қўшилди. Эски уйлар ўрнида данғиллама участка қад ростлади. Дарвозахонада янги "Жигули" пайдо бўлди. Маҳкамжоннинг сармоясига тобора кўпайиб борарди. Сўнгра тижорат билан шуғуланувчи фирма очди. "Синиш" арафасида турган бир неча тадбиркорларнинг дўконларини сотиб олди. Қисқаси, катта оиланинг моддий таъминоти бир меъёردа йўлга қўйилди. Аммо шунча қувонч-шодликлар орасида кўнгилини хира қилувчи бир ҳижиллик бор эди. Йиллар ўтса ҳам Аллоҳ Маҳкамжон ва Чаросга фарзанд бермади.

Тўшақдан тургиси келмай ётган Санжарнинг хаёлларини ногаҳонда келган кўнгирик бузиб юборди.

- Телефонга қарачи, Нилуфар! - кўрпадан бошини чикарди

Санжар.

Бир оздан сўнг хотини:

- Келинг, дадаси, Фаргонадан оғайнингиз сўраяптилар, - дегандан, кейингина туриб кийинишга мажбур бўлди. Ҳолаҳвол сўрашгач, Дилмурод муддаога ўтди.

- Сизлардаги санаторийда дам олмоқчийдим, сиҳаттоҳнинг ўзидан йўлланма топса бўладими?

- Сиз учун топамиз. Қачон келмоқчисиз?

- Ўн беш кундан кейин. Унгача Фаргонага бир келинг, Санжар. Биз томонга йўлингиз тушмаганига анча бўлди.

- Борамиз...

Санжарнинг ҳаёлига янги режа келди. Чаросни айлантириб келсамикин? Бу ҳаёлдан қувониб:

- Шанба куни ўтмоқчийдим. Имкон бўлса кўришармиз. Уйда бўласизми, ишдами?

- Идорада, бемалол келаверинг, кутаман.

Санжар ишхонага келибоқ Чарос билан гаплашишга пайт пойлади. Аммо ҳадеганда Мадина хонасидан чиқавермагач, хат орқали билдиришга қарор қилди. "Чарос 17.00 да музқаймоқ дўконига боринг, гаплашиб олишимиз керак".

Сўнг уни хонасига чақириб, имзо чекилган ҳужжатларни ўринбосарга киритиб беришни буюрди-да, букланган хатни Чаросга узатди.

Иш қанчалик кўп бўлмасин, учрашув юрагини така-пука қилаётганлиги учун вақт имилаб ўтаётганга ўхшар, бунинг устига Чаросга қандай маслаҳат беришга боши қотарди.

Музқаймоқ дўкони одатдагидек ёшлар билан гавжум, ондасонда болалари билан келган ёпинчиқли аёллар кўзга ташланар, Санжар билан Чаросни согинч билан термулишганига ҳавас ва ҳайрат билан қарашар, уларнинг нигоҳидан "бизларнинг ёшлигимизда шундай бахтли дамлар бўлмаган" дегандай ўкиниш сезиларди.

- Бундан кейин Маҳкамжон билан яшаш ёки фарзанд кўриш масаласида ҳозирча бирор қарорга келмай турганингиз маъқул.

- Нега? - ҳеч нарсани тушунмай ҳайратланди Чарос.

- Бу бирдан ҳал қилинадиган иш эмас. Сиз ҳақингизда иккаламиз ўйлаб кўрамиз. Бирор ойда калламизга мағизлироқ фикр келиб қолар.

- Бир ой? - гамгин таажжубланди, у.

- Бу қатта муддат эмас. Бир-биримизни яхшироқ ўрганамиз. Унутманг, бу қарор ҳаётимизни ўзгартириб юбориши мумкин.

- Санжар ака, - жиддийлашди Чарос, - менда битта одат

бор, бирор кишини ёқтириб қолсам, ҳамма яхши-ёмонлари билан севаман. Кейин ҳеч қачон кўнглим алдаган эмас. Ҳаётим давомида синфдошим Акмални яхши кўрганман. Афсус, умри қисқа экан. Бевақт ҳазон бўлган ниҳолдек эрта кетди. Унга бўлган туйғуларим гуллаб улгурмай қовжираб қолди. Сиз ўша ҳисларимни қайта уйғотдингиз. Билмадим, бирор ҳислатингиз борми? Ҳар ҳолда эсимни таниб севиш-севилишга ақлим етгандан кейин мен кўнглим қўйган биринчи одам сизсиз!

Санжар Чароснинг бу гапларини тинглади-ю миясида галаён бошланди. Севги масаласида бир оз ўхшаш қисматлари борлигига ҳайрон бўлди. Унинг Санжарга номаълум шуури, заковати бўй кўрсатаётган эди. Кутилмаган гапларни яна эшитиш учун унга тикилиб эътиборини қаратди ва кўзғовчи савол берди.

- Маҳкамжон-чи?! Ахир, у билан олти йил яшадингиз-ку! Наҳот, ёқтирмай ҳаёт кечираверган бўлсангиз?

- Уни ёқтирмаслигимни чимиддиққа киргандаёқ сезганман. Эҳ, Санжар ака, ўшандаги ҳолатимни билсангиз эди. Тўйгача эътибор бермаган эканман. Институтда не-не йигитлар йўлимни пойламади, қанчаси совчи жўнатмади дейсиз? Барини рад этдим. Бахтимдан хотиржам эдим. Ҳозиргача қисмаган худо бундан кейин ҳам марҳаматини дариг тутмас дегандим. Унаштирилган кунларимиз у билан учрашдим, худди севишмай турмуш қурган отам-онам тинч-тотув, аҳил яшашганидек, мен ҳам унга меҳр қўйсам керак дедим. Кейин билсам, бу ўй кўнглимга келган эмас, шунчаки ўйланган фикр экан. Чимиддиққа кириб вужудим титраб кетди. Унга турмушга чиқишим - кўнглимга бир бор қулоқ солмаслигим оқибатидаги ягона хатойим бўлса керак.

Ота-оналаримиз эски қадрдонлар бўлгани учун, қолаверса, фалончининг қизи бир ой яшамай "қўйди-чиқди" бўлиб кетибди, деган гап тагида ор-номусим билан боғлиқ сўзлар айланишини андиша қилиб, тишимни-тишимга қўйдим. Аммо у буни сезмади. Фақат пойқадамим ёқиб, оиласида фаровонлик бошлангандан кейин мени ардоқлай бошлади. Аммо афсуски, Маҳкам акам ҳозиргача кўнглимни тополган эмас!

Санжар Чаросдан бунақа таъсирчан гапларни кутмаган эди. Чарос ички дунёсига тортилган пардани очаётгандай, ундан шунчаки ҳилқат эмас, ўқилмаган китоб чиқаётган эди. Бу дадил ва маъноли гаплар олдида ҳайрон бўлиб, ўйлаган гаплари бирдан хаёлидан учиб кетди. Уни бир нарса кўпроқ ўйлантирарди. Эрини ёқтирмаган бўлса азобда яшабди-да!

Нега ортидан югурган эркаклар билан "юриб" кетмадийкин? Рухданам севмаганмикин? Наҳотки, Маҳкамжон бирор марта унга таъсир қилолмаган бўлса? Наҳотки, унинг кўнглини олишдай бахтга мен эришган бўлсам?!

Ҳавас қилса арзийдиган оиласи бўла туриб хиёнат йўлига кирган аёлларни кўп кўрган, эшитган "Шуларга нима кам, а?" - деб ўйларди у, - асли табиатан енгилтак, уларда садоқат, андиша, вафо етишмайди".

Олти йил Маҳкамжондай эрга кўниб яшагани, фарзандсизлик доғи ўртаган, кўнгли огриган бўлса ҳам сабрни дўст тутган Чаросга ҳурмати ортди.

- Чарос, - унга юзланди. Санжар, - сизга қойилман, кўнглингизга гард юқтирмай олти йил яшаганингиз олижаноблигингиздан далолат эмасми?

- Мақташнинг кераги йўқ, Санжар ака, айрим аёлларга ўхшаб биттагина хушомадга юриб кетишим мумкин эди, аммо мен бундай қилолмайман. Эримни, ота-онамни ўйлашдан ташқари, инсон сифатида ўзимни ҳурмат қилишим, кўнглимга қараб иш тутишим керакми, йўқми?

- Тўғри қилгансиз, Чарос. Энди мавзуни бошқа ёққа бурсам. Ҳалолигингизга ишонаман. Аммо келажакни ҳам ўйлаш керак, бахши аёлнинг хулосалари билан чекланмасдан ўзингизни синаб кўрсангиз дегандим. Маҳкамжон эса бепуштлигини билмагани маъқул!

- Нега? - ҳайрон бўлди, Чарос.

- Ўша бахши аёл башорат қилган муборак ўғил фарзандни мендан кўришингизни истардим. Қалбингизга қулоқ солингчи, қаршилиги йўқмикин? Иккинчи гап. Шанба куни Фарғонага дўстим Дилмуроднинг олдига бормоқчиман, аммо ёлғиз кетиш ниятим йўқ.

- Унда ким билан кетасиз? - нозланди Чарос.

- Мен учун суюқли, гўзал инсон билан боришни орзу қиламан.

- Ўша бахтли инсон кимлигини билсак бўладими, ёки сирми?

- Айтишим мумкин, фақат менга ҳамроҳ бўлишга розилик берсалар. Кўнглидаги чигални ёзиб келсак, ёмон бўлмасди.

"Шанба кунгача Маҳкам акам келмасмикин? - ўйлади Чарос. Шу пайт кўнглида саргузашт, сафарга ташналик борлигини ҳис қилди. Чунки, бир неча йил олдин Тошкентга бир кунга қариндошлариникига тўйга боришган. Шаҳар айланишмаган. Шундан бери туғилган шаҳридан ташқарига чиқмаган эди.

"У келса, иш юзасидан кетяпман дейман!".

- Сир бўлмаса айтинг-чи, мабодо розилик берса қачон қаердан кетилади?

- Шанба куни эрталаб 8.00 да шаҳар бекатидан "Тико" олиб кетади. Демак, розисиз-а?

Чарос бошини қимирлатиб, рози эканини изҳор қилди.

- Аммо мен биринчи таклифимга жавоб кутяпман. Сизга бўлган муҳаббатим, олти йиллик азобларингиз ҳаққи-хурмати, сиз фарзанд кўриб, бахтиёр бўлишингизни, қалбингиздаги губорлар тумандай тарқаб кетишини истардим. Дугоналарингиз олдида бошингизни баланд кўтариб, оналик бахтидан масрур юрсангиз хурсанд бўлардим.

Бу яхши ниятлар Чаросга таъсир қилди.

Бир вақтлар хушомад қилган йигитлар бунақа гапларни айтолмаган, ўз ҳузур-халоватини ўйлагани учун Чаросга ёқмаган эди. Санжарнинг устунлиги Чароснинг дарди, ташвишига шерик бўлмоқчи. Огирини енгил қилмоқчи.

Чарос маъноли кулимсиради...

Санжар Чаросни кузатиб қайтганда кўчада одамлар сийраклашиб, шаҳар ором уйқусига ҳозирланаётган эди...

"Тико" ҳайдовчиси жуда қувноқ йигит экан. Орқада ўтирган Чаросга гоҳ-гоҳ суқланиб қараб кўйганини ҳисобга олмаганда, мижозларни зериктирмаслик учун баъзан латифа айтар, баъзан "Водий садоси"дан таралаётган кўшиқларга жўр бўларди.

Айтилган манзил бўйича Дилмуроднинг идорасини бир зумда топди. Пулни олиб хайрлашаркан, кўзини қисиб Чаросга имо қилди-да:

- Омадингизни берсин, қандингизни уринг, ака! - деди-да кўз очиб юмгунча шаҳарга сингиб кетди.

Дилмурод Санжарни кутаётган эди. Дўстлар кучоқлашиб сўрашишди. Суҳбат қизигандан-қизиб бораётгани учун Чарос узр сўраб, ташқарига чиқиб кетди.

- Шаҳардаги квартирангизни сотиб юбормаганмисиз, Дилмурод? - оҳистагина сўради Санжар.

- Сиз ҳам бузилибсиз, Санжар! - ҳазиллашди у, - "асал"ни қаердан топдингиз? Фаргонада бунақаси йўқ.

- Хуллас, эркакча гап. 2-3- соат дам олиб, кечроқ қайтамиз.

- Нега? Бугун қолаверинг. Жой бемалол. Кечқурун дўстлар билан ўтирамиз.

- Кейинги сафар.

- Жигардан урганга ўхшайди-а?

Чарос чиқиб кетган томонга ишора қилди, Дилмурод.

- Ҳа, энди йигитчилик, - уялганамо илжайди Санжар, - кейин ҳаммасини тушунтириб бераман. Фақат ёмон ҳаёлга борманг, Дилмурод!

Дилмурод кўярда-қўймай уларни ресторанга олиб борди. Фаргонача меҳмондорчиликни жойига қўйди, сўнгра "Нексия"нинг калитини Санжарга узатди...

Уйдаги жиҳозларни кўрган Чарос назарида ўзлариники оддий буюмга ўхшаб туюлди. Гиламлар, мебеллар қандиллар-ҳаммаси чет-элники, хонага шунақа дид билан жойлаштирилганки, тилла узукка олмос кўз қўйгандай бир-бирига ярашиб турибди...

Санжар Чаросни бағрига босмоқчи эди, аммо кайфияти жиддийлашган Чарос кўкрагидан беозоргина итариб, ўзига яқинлаштирмади.

- Санжар ака, сиздан бир нарсани сўрасам майлими?

- Бемалол сўранг.

- Бу уйда илгариям бўлганмисиз?

- Ҳа, бўлганман.

- Ким билан?

- Бу нима деганингиз, Чарос? Яқингача Дилмурод оиласи билан шу ерда яшарди. Хотиним Нилуфар, болаларни олиб меҳмонга келгандик. Ҳозир улар янги ховлига кўчишган.

- Шу гапингизга ишонсам бўладими?

- Албатта!...

Кўнгли хотиржам тортган Чарос Санжарнинг елкасига қўлларини ташлади.

Икки интиқ вужуд бир-бирига мислсиз муҳаббат ва эҳтирос билан чирмашар, бўсалардан қониқишмасди. Санжарнинг бутун вужуди севгига, Чароснинг тани эса гўзаллик ва оҳанграбога айланган, шаҳардаги шовқин-суронли ҳаётни ҳам, туғилган макону оилани ҳам бутунлай ёддан чиқаришган эди.

Гарчи, эҳтирослар алангасида ёнаётган бўлса ҳам Санжарнинг миёсида битта фикр қадиргочдай чарх урарди. Аёлга нисбатан шундай кучли муҳаббат қандай пайдо бўлди? Наҳотки одам ўз вужудида шунчалик катта муҳаббатни сиғдира олса?

У аввал хотинини яхши кўрган, эсда қоладиган эҳтиросли, ширин дамлар кўп бўлган. Аммо унда бутунги муҳаббатнинг ўндан бйри ҳам йўқ эди. Бугун эса ақлга сиғдириб бўлмайдиган ҳароратли муҳаббат оғушида маст, Чаросни

кучоғидан қўйиб юборишни истамас, Чарос ҳам тобора унга сингиб борарди.

Қанча вақт ўтганини билишмайди. Сочлари тўзғиб пешонаси, юзларига тушган Чарос Санжарнинг кўксидан бош кўтариб хумор кўзлари билан унга тикилди. Санжар унинг сочларини тартибга келтириб, кўзларига қаради-ю ҳайратда қолди. Чароснинг кўзларида англаб бўлмайдиган нур бор эди. Бу нур бир ойга, бир юлдузга ўхшар, нигоҳлар қўйнида ипакдай эшилиб, Санжарнинг юрагига ўрмаларди. Кўзларида сарҳадсиз, жаннатмакон лаззат водийси бор эди. "Тавба, кўз ҳам шунақа бўладими?"

Юраги титраб кетди. Аввал вужудини енгилгина қўрқув эгаллаган бўлса-да, сўнгра руҳиятида улкан салоҳият, ҳар нарсага қодирлик пайдо бўлди. Сездики, Чароснинг бу кўзларидан ўз вужудига англаб бўлмайдиган қудрат ўтяпти. Олдида оддий аёл эмас, илоҳий фазилатли фаришта тургандай, елкалари, билакларини қайта-қайта ушлаб кўрди. Юзларини силаб-сийпалади. Одам эканлигига ишонч ҳосил қилгач, маҳкам бағрига босди. Сўнгра тўсатдан кўзларига ёш қуйилиб келди. Йиғлай деса, йиғлолмайди, йиғламай деса кўзларидан сел қуйиляпти. Санжарнинг назарида улар учинчи қаватда эмас, булутлар устида, юлдузлар билан ёнма-ён сайр қилишаётгандай, замону маконни фарқи қолмагандай эди...

Кўз ёшлари тўхтаган, руҳида тиниқлик, вужудида тетиклик сезиб, Чаросни ётоқхонага олиб кирди...

Дилмуроднинг бизнесмен ўртоғи Тошкентга қайтадиган экан. Йўл-йўлакай Санжар билан Чаросни Наманганга ташлаб ўтадиган бўлди.

- Кейинги ҳафтада йўланмани ҳал қилиб сизга телефон қиламан, Дилмурод, - машинага ўтиришдан олдин уни хотиржам қилди Санжар.

- Сизни уринтириб, хизматга қўярканман-да!

- Шуям хизматми, қўйсангизчи, оғайни!

Хайрлашиш қисқа ва мазмунли ўтди. Дилмурод "доим хизматга тайёрмиз!" дея хайрлашди.

"Нексия" деразасидан кирган муздек шаббода танга ором бағишлайди. Чароснинг сочларини ўйноқи болакайдек у ёқ, бу ёққа тўзғитади. Улар аввал руддаги одам бегона бўлгани учун бир неча вақт индамай кетишди. Сўнгра ҳайдовчи:

- Нега жимсизлар? Танишиб, суҳбатлашиб кетмаймизми? - дея жилмайди.

Шундагина Санжар ҳайдовчи ўта жиддий эмас, ўзига ўхшаган очик кўнгил, ҳазилкашроқ экан деган хулосага келди.

- Билмадим сиз жимлигингизга биз ҳам индамай кетишни маъқул кўрдик, шекилли.

Бирпасда танишиб олишди. Жаҳонгир Тошкентдаги "Элёр" фирмасининг бошқарувчиси, Дилмурод билан икки йилдан бери ҳамкорлик қиларкан.

Бир қоп ёнғоқ экан. Ўзи тўғрисида ҳамма гапларни тўкиб солди. Чет элга борганию, кимлар ёрдам бергани, ҳаётида аксар яхши одамларга дуч келганини айтиб, Аллоҳга шукр келтирди.

Санжар билан Чарос гап орасида бир-бирларига маъноли қараб қўйишар, бу нигоҳларида Жаҳонгирнинг очиклигини мақтанчоқлик деб тушунишдан кўра бутунги учрашувдан завқ-шавқ олганликларини тез-тез эслаб энтикишаётгани сезилиб турарди. Санжар қайтишда Дилмурод билан ёлғиз қолганида Чароснинг ҳолати, чин дилдан яхши кўриб қолганини тушунтира олган бўлса, Чарос Дилмуродни унинг гўзаллигига самимий ҳавас билан қараганлигидан хурсанд эди.

Улар шаҳарга етиб келишганда алақачон қоронғу тушган, сонсиз чироқлар билан чароғон шаҳарда оқшом файли ҳужмрон эди.

Улар Жаҳонгирни уйга таклиф этишди, аммо у тун салқинида Тошкентга етиб олишини айтиб, узр сўради. Сўнг манзилгоҳларини алмашишди.

Кечқурун Санжарнинг уйқуси келмади. Сафардан қониқиш ҳисси вужудини тарқ этмаган бўлса-да, қалбини бир чеккасида нуқтадай ғашлик пайдо бўлган, у лаҳза сайин катталашиб, ғалати бир изтиробга айланмоқда эди. Уйлангандан бери Нилуфардан бошқа аёл билан ишқий муносабатда бўлмаган, пинҳоний висолларнинг нотаниш лаззатини татиб кўрмаган, шунинг учун бундай ҳаяжон қалбига сингиб кетолмаётган эди.

Боя уйга кириб келганида бўйнига осилган қизалогини кўтариб олдию, бутунги иши оиласи, болаларига ҳиёнат эканлиги ҳақдаги дастлабки фикр миясига урилган эди. Шундан бери руҳиятида пайдо бўлган маъюсликни чуқурлаштириб юбормаслик учун болалари билан ўйнашиб, кулишди, телевизор кўриб фикрини чалгитди. Аммо ўша таъсирдан қутулолмади. Мана энди ўрнига ётиб, виждони билан ёлғиз қолганда, ор-номус, уят ҳисси юрагига ёпирилиб кира бошлади.

Етти йилдан бери оилавий муносабатларида бирор муаммо

тутилмаган. Нилуфар саришга келин, вафодор хотин сифатида хонадонини обод қилаётган бўлса, эрини жони дили билан севса, болаларини оқ ювиб-оқ тараса-ю, қутилмаганда Санжар бошқасини яхши кўриб қолса, у билан яширинча учрашиш учун хотинини алдаса, кечқурун ҳеч нарса билмагандай келиб, беҳаёларча ёстигининг ярмига бош қўйса! Бу қандай беорлик?!

Наҳотки оила, бола-чақани унутиб, ҳиёнат кўчасига кириб кетиш шунчалик осон бўлса?! Ўзи яхши кўрган, кечқурун боргунча соғиниб қоладиган қизи Райҳонани нега ўйламайди? Энди оиласига бўлган меҳр-муҳаббат ўрнини Чароснинг севгиси эгаллаб оладими?

Нилуфар-ку, ҳозирча ҳеч нарсадан беҳабар. Ота-онаси, ҳайнота-қайноналари ҳам билишмайди. Аммо Чарос билан муносабатлари янада чуқурлашиб овоза бўлса, улар олдида нима деган одам бўлади? Меҳр ва ҳурмат билан тикилган кўзларга қандай қарайди?

Санжар қанча ўйламасин, бу саволларнинг бирортасига тайинли жавоб тополмади. Фақат бугунги иши, оиласи, иймони олдидаги катта гуноҳ эканлигини ҳис қилиб турса-да, негадир тан олгиси келмасди ва бу гуноҳни оқлайдиган, азобини енгиллаштирадиган сабаблар қидирарди.

Энди у Чаросни ким деб атасин? Иккинчи хотин деса, эри бор, жазман дейишга тили бормади, чунки ҳаётда кўрган-эшитганларидан биладики, эркакларнинг жазмани бу қадар тоза эмас. Шунинг учун Чаросга "жазман" деган ёрлик илинса, покизалигига доғ тушираётгандек туюларди.

Турли ўй-хаёллар юрагини эзиб юборди. Қизининг ёнида беозоргина ухлаётган Нилуфарни уйғотиб юбормаслик учун хўрсиниқларини ичига ютишдан чарчади, оёқ учида юриб ташқарига отланди, ҳовлида ҳам тургиси келмай кўчага чиқди. Қўшни хонадон телевизоридан таралаётган кўшиқ юрак дардига малҳам қуяётгандай бўлди:

Умр йўлдоши бошқаю,
Ишқ савдоси бошқа экан.

Осмонга термулди. Беҳисоб юлдузлар дунёсида илоҳий сеҳр бордай. Беихтиёр Чароснинг кўзларини эслади. "Наҳотки, уни шунчалик қаттиқ севиб қолган бўлсам?" Санжар қанча айланганини билмайди. Ҳар ҳолда уйга яқинлашганда барча хонадонларда жим-житлик эди. У бир оз бўлса-да, хотиржам, чунки бугунги ишга енгилтақлик эмас, кўнгила, севги сабабчи деган хулосага келди. "Ахир, юракдаги бир дунё севгини сидириб ташлашнинг иложи йўқ-ку? Нима севиш, севилишга ҳаққи йўқми?"

- Сен эринга ҳиёнат қилдинг-ку?!

Санжар билан кечган лаззатли онларни эслаб хонасида ўтирган Чарос тўсатдан эшитилган бу овознинг қаёқдан келганини билиш учун атрофга аланглади. Ҳеч ким йўқ. Аммо сездики, у товуш биронта таниши, ҳатто одамникига ўхшамас, шунинг учун қайси томондан чиққанини билиб бўлмасди.

- Нега ҳиёнат кўчасига кирдинг?

Бу сафаргиси бир оз таҳдиди эшитилганидан Чарос қўрқиб кетди. Энди англадики, бу сас ота-онаси, зри, қайнота-қайнонаси ва қайнсингиллари овозининг йиғиндисига ўхшар, кўнгил тубидан келаётган виждон сўроғи эди. Савол жавоб кутарди. Саросимага тушиб жим тураверса, биров эшитиб қоладигандай у ёқ-бу ёққа юра бошлади.

- Ахир мен бировнинг алдовига учиб шундай қилмадим. Кўнглим амрига бўйсиндим, - "У"нга хитоб қилди Чарос.

- Кўнгил кўчасига кирса одамзод нималарни қилмайди, наҳот шунга тушунмасанг?!

- Тушунганим билан олти йил ўзим билан ўзим яшадим. Мени ҳеч ким тушунмади-ку?

- Мен сабргга қақирдим. Кўндинг. Аммо шунча вақт чидаган нега бирдан чегарани бузиб ўтдинг?!

- Ахир ҳар нарсанинг меъёри бор! Яна қанча тоқат қилишим керак эди?

- Э, хом сут эмган банда, наҳот булар Аллоҳнинг синови эканини билмадинг? Сени гўзал, файзли яратди, қаерга борсанг қут-барака ёғдирди. Эҳтироминг баланд бўлди. Яхшироқ ўйла-чи, қилган гуноҳинг кўнгил буйруғими, енгилтақликми?

- Биласан-ку, доим кўнглимга кулоқ соламан. Санжар акамни севиб қолишим Аллоҳнинг иродаси эмасми? Умрим бўйи бирор кишини бунчалик яхши кўрган эмасман. Бундан ташқари, мен ҳам эл қатори фарзанд кўришни хоҳлайман. Бунга ҳаққим бордир!

- Ҳа, шу икки нарса билан ўзингни оқламоқчи бўляпсан. Аммо айтчи, бунга бошқалар тўғри тушунармикин?

- Бунга менга қизиғи йўқ. Энг муҳими, кўнглимга ёққан одамни топдим. Мени бахтли қилишига ишонаман, уни ҳам бу дунёда энг ажойиб, ҳурматли инсон бўлишини истайман.

Овоз бирдангина тиниб қолди. Ўзини бир оз енгил ҳис қилган Чарос жойига ётди-да ухлаб қолди.

Санжар катта йўлда кетаётган эмиш. Бирдан қанот чиқарди-ю тепага парвоз қила бошлади, баландга кўтарилганда йўл бўйида турган Чаросни кўрди-ю пастлаб олиб кетмоқчи эди, аммо Чарос "тушманг, ҳозир чиқаман", деган ишорани қилгач, ўрнидан жилмади. Санжар муаллақ холда сездики, қанотни Чарос берганмиш...

Чарос бу тушни тун ярида кўрдими, тонгга яқинми эсломади. Аммо руҳи баланддигидан яхшилик аломатини сезиб, янаям хурсанд бўлиб кетди.

Эрталаб айвонда юз-қўлини артаётган Чарос телефон жиринглашидан чўчиб кетди.

- Алло, - дейиши билан Маҳкамжоннинг ташвишли овози эшитилди. Салом-алиқдан сўнг:

- Чарос, - деди бир оз хурсиниб, - уйга қўнғироқ қилсам ҳеч ким олмаяпти. Телефон ишламай қолган шекилли. Ўзим соғман, ўртоғим ҳам. Аммо озгина муаммо чиқиб қолди.

- Тинчликми? Нима бўлди?

- Ҳозирча ҳеч кимга айтмай турганинг маъқул. Ўртоғимнинг машинасини ўғирлаб кетишди. Бир ҳафтадан бери милиция тополмаяпти.

- Сизнинг ишларингиз-чи?

- Меникими?..

Маҳкамжон жим қолди. Чароснинг назарида унда ҳам кўнғилсизлик бордек туюлди.

- Нега индамаяпсиз, Маҳкам ака?!

- Биласанми, унчалик ёмон эмас, аммо мендан 10 тонна гурунча пул олган одам уч кун аввал Москвага кетиб қолибди. Қачон келишини ҳеч ким билмайди. Кутинг, келади дейишяпти холос. Товламачининг қўлига тушдиммикан деган хавотирдаман. Яна бир ҳафта кутишимга тўғри келади шекилли. Бу ёқда шеригимнинг машинаси...

Худди алоқа узилиб қолгандай овоз тўхтади. Чароснинг юрагини ғалати ғашлик қамради. Аммо бу қайғу ёки изтиробга эмас, худди тонг олдидан бўладиган сийрак туманга ўхшарди.

- Алло, Маҳкам ака, нима бўлса ҳам ўзингизни эҳтиёт қилинг. Уйдагиларга айтмасам, кейин ҳафа бўлишмасмикин?

- Ҳозирча индама, фақат алоқа бўлимига айтиб телефонни ишлаттириб қўй. Кейинроқ ўзим қўнғироқ қиламан.

Чарос ота-онасига ҳеч нарса демади. Фақат эрининг бир ҳафтадан кейин келишини айтдию, телесериалнинг навбатдаги сериясини кутгандек, кейинги телефон қилишида нима гап айтаркин дея, ўйлай бошлади.

Маҳкамжон неча йилдан бери олди-сотди, бизнес билан шуғулланаётган бўлса, ҳали бирор марта бунақа муаммо туғилмаган, ишлари доим режадагидай юришаётган эди.

Чарос тушдан кейин дам олмоқчи бўлиб, хонасида ёлғиз ётганда турли фикрлар юрагини тимдалай бошлади. "Менинг гуноҳим учун шундай бўляптимикин? Балки хиёнат қилмаганимда ҳамён тўла пул билан келармиди?" Чарос бу ҳақда ўйларди-ю юрагининг чуқур бир нуқтасида эрининг омадсизлигига бу нарса сабаб эканлигига ишонмасди. "Балки, менинг кўнглимни оғритгани учун ундан омад юз ўтиргандир?!" Бу жавоб уни қониқтиргандек бўлди. Чарос қачондир бир китобда "инсон кўнглини айниқса, яқинларингиз дилини оғритманг, унда Аллоҳ бор" деган гапни ўқиган, шундан бери унга амал қилади. Ҳисоб-китоб қилса, унинг кўнглини қаттиқ ранжитганлар ҳаётида бир қор-хол бўлади. Икки йил аввал қатга қайинсинглиси уйда, тўй-маракаларда андишасизларча "келинимиз бепушт экан, Маҳкамжонга хотинингни талоқ қил, онаси ўлмаганига ўйлантираман, кучқордек ўтил туғиб беради, дедим" деган гапларини ўз қулоғи билан, ҳатто бошқалардан ҳам эшитганда қаттиқ ўксинган, икки кун уйдан чиқмай, ишга ҳам бормай оғир бетобдай ётган, қайғу тўла юрагини қандай ёзишни билмай Аллоҳдан фарзанд талаб муножот қилган эди. Уни эса ялмоғиздай ёмон кўриб қолди. Ҳаляям кўрса, асаби таранглашади. Ўша воқеадан икки кун ўтгач, қайинсинглисининг сиғири ўлиб қолиб, онасининг олдига йўғлаб келган. "Камбағални туянинг устида ит қопар экан!"

Бир ҳафтадирки, идорада таранг вазият ҳукмрон. Вилоятнинг чекка қишлоғидан аҳоли хонадонларини газлаштиришга совуққонлик билан қаралаётгани ҳақида Тошкентга ёзилган аризани ҳал қилиш учун 10 км қувур топилмаяпти. Ҳокимлик эса, "Толмасанг аризангни ёз" дея пўписа қилаяпти. "Оғайниларим билан гаплашиб ётказиб келаман" деган ўринбосар тўрт кундан кейин Самарқанддан қуруқ қайтди. Директорнинг юрагига қил сизмайди. Каридорда шарпаси сезилиб қолса, ҳамма жимиб қолади. Нажот истаб турли ташкилотларга қилинган сўровлар, кўнгириклардан натижа бўлмади.

Жума куни Чарос тушдан сўнг Санжарнинг хонасига кирди-да:

- Тошкентга, Жаҳонгир акага кўнгироқ қилинг-чи, балки ёрдами тегар, - деди.

Чарос Санжарнинг кўзига нажот фариштасидек кўришиб кетди. Тортмадан ён дафтарчасини олиб, Жаҳонгирнинг телефон рақамини топди...

Янгиликни эшитиб ҳаяжонланган Санжар тўтти директор хонасига кирди.

- Биз қидирган қувур Тошкентда "Элёр" фирмасида бор экан!

Директор Хусайин Камалович қулоқларига ишонмай Санжарга бошдан оёқ разм солди. Кўзларидаги қувонч ва ишонччи кўриб тўсатдан телефон гўшагини кўтариб рақам терди.

- Тошкентга битта билет, ҳа, ҳа шу булунги рейсга, раҳмат, - сўнг Санжарга ўтирилди, - ўзингиз олиб келасиз, тезда жўнанг.

Директорнинг бир сўзли, чўрткесарлигини билган Санжар эътироз билдирмади, зарур ҳужжатларни олиб йўлга отланди. Эртаси куни "пул ўтказиш" учун факс орқали шартнома жўнатди. Икки кундан кейин эса, машиналарга ортилга қувур Наманганга етиб келди.

- Раҳмат, Санжарбек, мана буни эркакча ишбилармонлик деса бўлади! - директор уни бағрига босиб елкасини силаб қўйди. Ҳамма хурсанд. Айниқса, ишдан бўшаш ҳақида ариза ёзиш балосидан қутилиб, ҳокимлик олдида тили узун бўлган директор у ёққа ўтса ҳам, бу ёққа ўтса ҳам Санжарнинг хонасига бош суқиб, - Қалай, ишлар бўляптими? - деб кулиб қўяди.

Бирдан иши юришиб кетганига Санжарнинг ўзи ҳам аввалига ҳайрон бўлди. Сўнгра булар Чароснинг шарофати билан бўлганини ўйлаб, қувониб кетди.

Чарос анча йилдан бери бир сирни бировга айтгиси келмайди. Айтса, катта хазина ёки муқаддас нарсани бой берадигандай пинҳон сақлайди. Теварагида ҳамиша ёнма-ён омад, фаришталар юради. Ҳозиргача биров ҳақида ёмон ният қилган эмас, кўнгил ҳамма буржида ёруғлик, нурафшонлик балқиб туради. Ким билан яқин ҳамдард бўлса, ўша фаришталар унинг ҳам оғирини енгил, узогини яқин қилаётгандай. Буни қувур муаммосини ҳал қилинганда яққол сезди. Олдин Маҳкам акаси билан яхши эди. У ҳафа қилгандан кейин теварагидаги кучлар ундан қайтиб, Санжарга омад келтира бошлади. Уларга ҳеч ким буйруқ бермайди. Чароснинг кўнгли қайси томон мойиллигини дарров фаҳмлашади. Балки, Чароснинг ўзи шундай ўйлар, у ерда ҳеч бир илоҳийлик йўқдир. Қутилмаган омад Чарос билан чамбарчас боғлиқ

эканлигини Санжар алақачон фаҳмаган, у оддий аёллардан эмас, қандайдир хосиятли, фариштали инсон эканига ишонч ҳосил қилди...

- Чарос сизни ташқарида одам сўраяпти, - магазиндан келган Мадина қитмирларча ундаги ўзгаришларни кузатди. Кўзларидан бировни кутмаганини сезгач, иши билан шугуллана бошлади.

Чарос "Мени ким сўраши мумкин?" деган таажжуб билан ташқарига чиққанда қора кўзойнак тақиб, гулли кўйлак, жинси шим кийган гавдали йигит кутиб олди. У эрталаб уйдан чиқаётганда бегона машинада ўтирган уч эркакни кўрди, ҳозир шуни эслаб кўксидан хавотирга ўхшаш туйғу сидирилиб ўтгандай бўлди.

- Яхшимисиз, Чарос! - Ниятин эркакнинг тўсатдан номини тилга олиб сўрашишдан чўчиб кетди. Ўзини дадил тутишга уринса ҳам қаршисидаги одамнинг сезгирлиги ундаги ўзгаришларни бутунлай қамраб олган эди. - Мени яхши танимайсиз - Сардорман, Маҳкамжоннинг оғайниси. Уни кўриб кетай деб уйларинга борсам, Хоразмда дейишди. Қачон келишини хотини билса керак деб адресингизни беришди.

Одатда одамлар рангли кўзойнакни олифтагарчилик ёки куёш нуридан кўзни асраш учун тақишади, аммо яқинлари, танишлари билан гаплашаётганда олиб қўйишади. Сардор эса таниб қолишларини хоҳламаётгандай ечмади. Чарос "яхши ниятда келмаган" дея шубҳалана бошлади. Йўлнинг нариги четида турган эрталабки машинани кўрганда эса гумонлари ўсгандай бўлди.

- У киши Хоразмдалар, -юзини четга буриб гапирди Чарос.

- Йигирма кунча олдин у ёққа бораман деб гапирганди, аммо бир ҳафтада қайтмоқчийди-ку?

- Ишлари битмаган шекилли, яқинда телефон қилиб бирор ҳафтада келишларини айтдилар.

- Маҳкамжон нега кечикканини айтмадимми? Шу кунларга иккаламиз бир ишни режалаштириб қўйгандик.

- Қанақа иш? - Чарос беихтиёр "бунақа сирли одамлар билан эрим нима иш қилиши мумкин?" деган ҳайронликка чулганди.

- Россияга юк қилмоқчийдик!

Чароснинг назарида бу жавоб олдин тайёрлаб қўйилгандай тезлик билан айтилди.

- Маҳкамжон билан Олтойда танишганмиз. Шунинг учун бизни танимайсиз. Ишқилиб, тинчлик эканми?

Сардор Маҳкамжонга нима бўлганини билишга астойдил қизиқаётгани аён бўлди.

Шунда Чарос "бор гапни айтмайчи, нима деркин?" деган хулосага келди.

- Кўп ташвишланманг, Чарос, - хотиржам гапирди Сардор, - Маҳкамжон кўча кўрган йигит, ҳамма ишни тўғрилаб қайтади. Лекин уйдагиларга бир огиз айтиб қўйинг.

У кетишга тараддудланиб машинага имо қилди. Машина шуни кутаётган шекилли, юз метрча тўғрига юриб қайтди ва Сардорнинг олдида тўхтади.

- Маҳкамжон телефон қилса айтинг, улар билан кўп ўчакишмасин. Боши омон бўлса пул топилаверди. Тезроқ қайтаверсин.

- Нега ундай деяпсиз?!

- Ақлли одамлар ўзини эҳтиёт қилиши керак. Айримлар бир-икки миллион пул деб ҳамма разилликка тайёр.

Сардорнинг ташрифи Чаросни ташвишга солиб қўйди. Уйга айтишни ҳам, ўзи бирор чора кўришни ҳам билмайди. Назарида, Хоразмда юрган эрига бирон корхол бўлгандай ҳаёлида ховотирли фикрлар айлана-айлана уни толиқтирди. Шундагина Маҳкамжоннинг "фирибгарнинг қўлига тушганман, шекилли" деган гапни эсладию, нимадир қилиш керак деган хулосага келди.

Яхшиям ҳамма ўз иши билан банд. Изтироб чекаётганига биров эътибор бермайди. У дам олиш хонасига кириб, нима қилиш ҳақида бош қотирарди. Аммо, ҳадеганда мағизлироқ чора тополмади.

"Маҳкамжон акам Россияга борадиган бўлса, аввалдан розилигимни сўрарди. Аммо Сардор айтган гапга ишониш қийин. "Ақлли одамлар ўзини эҳтиёт қилиши керак", "бош омон бўлса пул топилади", "айримлар бир-икки миллион пул деб ҳамма маразликка тайёр". Бу гаплар хавфли момақалдироқдай Чароснинг асабларига урилар. Маҳкамжоннинг боши узра қора булутлар айланаётганидан нишонага ўхшарди.

Кейинги вақтда эри билан муносабатлари яхши бўлмаса-да, олти йиллик турмуш уларни бир-бирига боғлаб қўйганди. Шу боис кўнглида пайдо бўлган ачиниш ҳисси кўп нарсани эслатарди. Чарос янги келин бўлиб тушган кезлари хонадон хароб эди. Етишмовчилик кўп, чиқарадиган қиз, уйлайдиган ўғил бор. Уларга эса катта пул керак. Ҳатто Маҳкамжон тушликка уйга келади. Маошини бузмай отасига топширади. Бунда камхаржлик учун ўзи қийналишдан ташқари,

Чароснинг олдида ҳижолат тортар, изтироб чекар, дўстларидан қочиб юрарди. Ушанда эрига ачинган, чин юракдан бу хонадонга қут-барака тилаган эди. У кунлар ўтиб кетди. Аммо бугунги ачиниш унисига ўхшамаса-да, барибир кўнглини изтиробга соладиган даражада қайғули туюларди.

Чарос бор гапни йўл-йўлакай Санжарга айтиб берди. Музқаймоқ дўконига етиб келишгач, Санжарнинг:

- Эҳтимол бугунги одамлар пул олган фирибгарларнинг шегиридир?! - деган мулоҳазаси Чарос учун қутилмаган янгилик бўлди. Шундагина нега улар ўзида шубҳа тутдирганини англади.

- Хўш, нега унда бу гапларни Маҳкам акамга эмас, бизга айтишяпти?

- Содда бўлманг. Уларнинг найранги кўп. Ишни органгача етказмай қўрқитиб, силлиққина ёпишмоқчи.

- Демак пул, машинадан кечиб қайтишса, уларга ҳеч нарса бўлмайди, шундайми?

- Шунақа. Аммо одамлари шу ергача етиб келибдими, уйдан ҳам нимадир олиб кетишни кўзламадимикан?

Чарос умрида биринчи марта уй, машина, тилла буюмлардан ажралиб қолишни ўйлаб, ғалати ҳолатга тушди. Назарида, бу хонадон аввалгидай яна қашшоқ холига тушиб қоладигандай қўрқиб кетди. Чарос ёнида фикри теран, чуқур мулоҳазали дўст борлигидан, оғир аҳволдан чиқишнинг бирон йўлини топиллишидан умидвор, кўнгли ёришгандай бўлди.

- Чарос, кўп қайгурманг, ўлимдан бошқа нарсанинг иложи бор. Хоразмда холам яшайди. Икки кундан кейин таътилга чиқиб, у кишини зиёрат қилгани бораман. Балки ёрдамим тегиб қолар. Маҳкамжон кўнгироқ қилса, телефон рақамларини сўраб қолинг.

Энди Чароснинг кўнгли анча хотиржам тортди. Кўзидаги қайғули манзара йўқолиб, нигоҳлари самимият ва жозиблага чулғанди. Улар боғ айланиб, қоронғу тушишини кутишди. Сўнг кичик тумандаги Санжар гаплашиб қўйган хонадонга боришди...

Одам оласи ичида деган гап бежиз айтилмаган. Маҳкамжоннинг тижорат иши юришаётган пайтда шаҳарнинг Ғанимкўл маҳалласида яшовчи Аваз деган таниши атрофида парвона бўлиб қолди. Бир ойдан кейин муддаосини аниқ айтди: - "Мени ҳам бизнесга шерик қилсангиз". Маҳкамжон унга бошдан-оёқ разм солди: "уддабурро, пул деса жаҳаннамга

кириб, бутун чиқадигандай кўзи чақнаб турибди. Майли-ўзича хулоса қилди, у - яхши бўлса ошини ер, ёмон бўлса..."

Тошкентдаги кўшма корхонага маҳсулот олгани боришганда мўлжалдагидан кўпроқ савдо қилиб қўйишди, беш юз минг пул етмай қолди. Намангандан олиб келиш учун вақт керак.

- Танишлардан борми? - Авазга юзланди Маҳкамжон, - шунинг ўзида чорасини топмаса бўлмайди.

Аваз алланарсаларни мулоҳаза қилиб бир оз жим қолди.

- Бор, - деди бирданнига бошини кўтариб, - бир огайним... уриниб кўрайчи.

Ҳақиқатдан хизматдош дўсти Раҳмонжон Эски Жўвада тижорат билан шуғулланар, 2 йил олдин қариндошини ТошМИГ операция қилдириш учун олиб келганда бозорда кўришиб, анча ҳангомалашган эди.

Ҳол-аҳвол сўрашгандан кейин муддаосини аниқ айтиб, пулни бир ҳафтада қайтаришга ваъда берди. "Чакки эмас!" ичида ўйлади Маҳкамжон.

Ушанда пулни фоизга берган деб Маҳкамжондан кўшимчаси билан 600 минг олди-да, юз мингини "қайириб" қолди. Бунинг устига Маҳкамжонга пулни Тошкентга ташлаб келиш ҳаражатининг ярмини ундирди.

Маҳкамжон қандай иш буюрса мўлжалдагидан яхшироқ бажаришга тиришар, хурсанд бўлганидан фойдаланиб, даромаддан юлиб қолишга эришарди.

Кунларнинг бирида Маҳкамжонни излаб келдию, Чаросга кўнгли кетди. Фарзанд кўрмаётганини билардию, бу даражада чиройли деб ўйламаганди. Йўлда-чўлда кўрганда машинасида уйга ташлаб қўядиган одат чиқарди. Баъзан ишдан чиқишини пойлаб, тасодифан учраб қолгандай. Эрининг ҳурмати юзасидан хушомад қилаётганга ўхшатардию, асл мақсади Чароснинг висоли эканлигини гоҳ яширишга, гоҳ ошкор этишга турли йўллар ўйлаб топарди. Зеҳни ўткир Чарос дастлабки кунлардаёқ унинг ниятини фаҳмлаган, зарба бериш учун қулай пайт пойларди. Ниҳоят, бир кун музқаймоққа таклиф қилди, фарзанд кўришининг пинҳоний йўллари ҳақида сайраб кетди. Иккита ўгли борлигини иддао қилиб, бу ишга энг қодир номзод ўзи эканлигини айтиб, гурурланиб ҳам кўйди.

- Мени ким деб ўйлаяпсиз, - аввал оҳиста гап бошлади. Чарос, - тирноққа зорлигимдан фойдаланиб, қўйнимга илондек кирмоқчимисиз?! Балки бизнесда ҳам уни алдаб юргандирсиз?

- Нималар деяпсиз, Чарос? Мени нотўтри тушунманг, бунақа мақсадим йўқ. Мен шуничаки айтдим-да!

- "Ўйнаб гапирсанг ҳам, ўйлаб гапир" деган мақолни эшитганмисиз? Мен сиз ўйлаган даражада хушомадга учадиганлардан эмасман. Виждоним, эримга ҳурматим бор. Қолаверса, эримдан қаерингиз ортиқ. Унинг орқасидан тирикчилик қилаётган одамсиз-да. Аввал хотинингизнинг уддасидан чиқинг. Энди йўлимни пойлаб, "обориб қўяман" деган найрангингизни йигишгиринг.

Аваз бу тарсакини еб, индамай кетмади. Ниятидан қайтмайдиганлар хилдан бўлгани учун "бир қарра ялиниб келасан!" дея кафтига тупуриб қўйди. "Эримдан қаерингиз ортиқ?" деган гапини сал бошқачароқ тушунди. "Тўтри, унинг пули кўп, аммо шундай қилайки, бойлигим кўпайганда ўзинг кўзингни сузасан!"

Чарос чиройли кийиниб, тилло буюмларга кўмилиб юргани учун "бойликка ўч" деб ўйларди, аммо шаҳарда эридан зўрроқларнинг ногарасига ўйнамаганини мулоҳаза қилиб кўрмади. Ўша кундан бошлаб Чаросга етишишнинг асосий пули ўта пулдор бўлиш деб ўйлади-да, тиришиб-тирмашиб сармоясини кўпайтира бошлади. Аммо Маҳкамжондан ўтолмади. Шундан кейин бошқа йўл топди: Маҳкамжонни банкрот қилиш керак! Унинг ёнида юриб, ожиз томонларини яхшироқ ўрганди. У фойда чиқадиган ерга қушдек учиб боради!

Ўша кунлари гурунч олиб келиш тадбиркорлар учун катта даромад манбаи эди. У Маҳкамжонга бидирмай, Хоразмга бориб фирибгар тўда билан тил топишди.

- Бизга қанча қолади? - гапни қисқа қилди гуруҳ бошлиғи.

- Ўн миллионнинг устида турибсиз, ака! Фақат мен айтган ролни бажариб берсангиз бўлди.

Улар режани пухта ўйлашди..

Шундан сўнг Аваз Маҳкамжон билан ўтирганда бир-иккита савдогарларнинг гурунчдан катта фойда кўришаётганини айтиб, қизиқтириб қўйди.

Каттароқ иш қилиш илинжида юрган Маҳкамжон унинг гапидан руҳланиб кетди. Пулни белга тугиб, Хоразмга отланди...

- Магазин ёниб кетибди!

Хоразмдаги вазиятдан хабардор бўлиб ташвишда қолган чол-камшир ўзини йўқотиб қўйди. "Нега Маҳкамжоннинг иши орқага кетяпти?

Тушдан кейин ички ишлар ходимларидан гап олган сотувчи янгилик топиб келди: аввал молларни ўтирлаб, сўнг дўконга ўт қўйилган!

Чол дўконни кўрдию юраги вайрон бўлиб қайтди. Ёнгин катта фалокатнинг бошланишига ўхшаб юрагини зирқиратиб юборди. "Ўғлим эсон-омонмикин?" Бу қайғу билан овора бўлавермаслик учун қариндошларини маслаҳатга чақирди. Чаросга хабар берди.

Чароснинг юрагида кишини беҳузур қилувчи гашлик пайдо бўлди Санжарнинг гапларини эслаб хулоса қилди. "Дўконни шип-шийдам қилиб, кулини кўкка совурганлар ўша фирибгарларнинг шериги".

Ўғирланган сара молларни улгуржисига сотиб Хоразмга қайтган Комил шеф ҳузурига кирди-да. Салом-алиқдан сўнг стол устига пул қўйди. Кўзлари қувончдан ёна бошлаган Ҳамид стол ёнига келиб энгашди:

- Қанча?

- Беш миллион! - топшириқни бажарганидан мағрурланган Комил илжайди.

- Ихчамлаб келтирмабсан-да!

- Шу ерда тўғрилаймиз.

Ҳамид эшик олдида қатор турган шотирларига маъноли қараб топшириқ берди.

- Арслон, кечкурунгача Авазни топиб кел. Саша, сен авария операциясини яна бир қайтар. Аммо эҳтиёт бўл: у Наманганга ўз оёғи билан кетиши керак. Комил, мен билан қоласан.

Икки йигит стол устидаги пулга бир-бир назар ташлаб қўйишди-да топшириқни бажаришга жўнаб кеттишди. Столга бемалол ўтириб олган Ҳамид Комилга жиддий назар солди.

- Ҳеч ким билмадими?

- Менимча, йўқ!

- Йигитлар ишончлимиди?

- Уларни рози қилдик.

- Шу бугуноқ анавини кукига айлантир!

Ҳамид пуллар орасидан битта тахламни ажратиб Комилга узат-да:

- Бугун яхшилаб дамнингни ол. Кайф-сафо қил. Эртага иш бор!

Меҳмонхонада ётиб зериккан Маҳкамжон кўча айланмоқчи, шу баҳонада овқатланмоқчи бўлиб ташқарига чиқди. Унга тушкунлик азоб берарди. Шунча йилдан бери иши равон кетаётган, умрида кўрмаган рус шаҳарларида

тонна-тонна юк сотиб, катта-катта пул топиб юрганда ҳам бунақа қийинчиликка учрамаган эди. Кутилмаган йўқотишдан анча эсанкираб қолди. Ахир, ўн тонна гурунчининг пули озмунча эмасда!

Дастмойяни бой бериш савдогар учун ҳалокатнинг боцланиши. Уни тиклаш учун кимгадир саргайиши, анча вақт елиб-югуриши керак. Пул олганларнинг шериги беш кундан бери қорасини кўрсатмайди. Аввал ҳамдарддай муомала қилиб турувди, кейинги вақтда бефарқликка ўтиб олди. Маҳкамжон сездики, зериктириб пулдан воз кечишга мажбур қилишмоқчи. Аммо уч кун олдинги тасодифдан анча қайғуга ботди. Эрталаб телеграфга бориб уйга кўнгироқ қилди-да гавжум кўчани кесиб ўтаётганда ўқдай учиб келаётган "Жигули" атайлагандай секинлаб, унга яқинлашди, сўнг газ босди. Фикри пароканда, довдираб турганда машина ўнг оёғини яхшигина сидириб ўтди. Орқа ўриндиқдаги ўрисбашара йигит пешонасига кўрсаттич бармоғини тираб кафтини айлантирди. "Жиннимисан?". Меҳмонхонада шимини ечиб қараса, тўпигининг тепасигача шилинибди. Суюйда оғриқ бор. Кечқурун Аваз аввал "Бегона шаҳар, эҳтиёт бўлиш керак" дедию, бир оз ётқандан кейин:

- Маҳкамжон, биздан омад юз ўтирди, бунақа сарсончилик қачонгача давом этаркин? Охири бахайр бўлишига кўзим етмай қолди. Ҳаммасидан кечиб кетворсаммикин? -деб қолди тўсатдан.

- Йўқ, оғайни, - деди Маҳкамжон изтироб билан, - машинангиз нари борса икки миллион сўмлик, мен ўн миллиондан айрилиб қолавераманми?

- Бўлмаса бирор чорасини кўриш керак-да?

- Нима таклиф қиласиз?

- Икки кун кутаман. Машинам топилмаса, милицияга адресимни бериб, уйга кетаман. Бола-чақа, чол-кампир хавотир олиб ўтиришган.

- Менчи?

- Билмадим. Улар мард бўлса пулни қайтарар. Фирибгар бўлса тушиб қолдингиз.

- Тўхтанг, оғайни фойда кўрганимизда яхшигина улуш олардингиз. Зиён келса тескари тўнни кийиб оласизми?

- Ундай демоқчи эмасман, - кўзларини ўйнатди Аваз. - Бегона жойдамиз, бошимизга бирон фалокат тушса суянадиганимиз йўқ. Сиз доим мўмай даромад қилиб

юрганингиз учун йўқотишни сигдиролмаяпсиз. Россияга бориб 5-10 миллионга тушиб келаётганларга тўзим берсин экан-да!

Маҳкамжоннинг назарида Аваз "Аҳволинг шу экан-ку, Наманганда керилиб юрганингга ўлайми?" деб устидан кулаётгандай эди. Уч-тўрт оғиз аччиқ гапирмоқчи бўлдию, ўзини босди. У кетиб юборса нима қилади?

Маҳкамжон шуларни ўйлаб ошхона томон бурилди. Катта йўл четида машиналар ўтиб кетишини кутиб турганда рўпарасида "Жигули" пайдо бўлди. Давлат рақами ечиб олинганини кўрди-ю юраги шув этди. Машина шундоққина ёнидан ўтаётиб секинлади. Тўсатдан олд эшик очилиб, Маҳкамжоннинг оёғига зарб билан урилди. Сўнг яшин тезлигида ғойиб бўлди. Шундагина уч кун аввалги "Жигули"ни эсладию юраги баттар сиқилди. Йўл четига юзтубан йиқилгани учун машинадагиларни таниёлмади. Тиззаси зирқираб оғрир, назарида юролмайдиган, ҳамма ери шалвираб қолганди. Одамлар келиб уни тургазди. Ҳол-аҳвол сўради. Кимдир машина кетган томонга қараб "номард" деб сўқинди. Яна бири "Тез ёрдам" чақирайликми? деб у ер-бу еридаги чангни қоқиб қўйди. Маҳкамжон ваҳима кўтарилмасин деб номус кучли "Ҳеч нарса бўлгани йўқ. Врач керакмас" дегандан кейингина йиғилганлар тарқала бошлади.

Скамейкада бир оз ўзига келгач, оқсоқланиб меҳмонхонага жўнади. Юрагида пайдо бўлган кўрқув, ваҳима йўқолмас, бутун вужудини қамраб асабларига игна санчарди. Отасининг телефонда айтган гапини яна бир бор эслаб қўйди. "Тез етиб кел, бош омон бўлса пул топилади".

Шу соатларда Ҳамиднинг хонасига келтирилган Аваз тўда аъзоларининг шефга сергак боқиб туришларидан хавогирга тушаётган эди.

Эшик зарб билан очилиб Саша ўртоғи билан кириб келди. Ҳамид билан кўз уриштириб, бош қимирлатди. Имосиданок "топшириқни қойиллатдим" деганини англаб етди.

- Хўш, Авазбек. Энди нима қилмоқчисиз?

- Нимани нима қиламан?

- Ўзингни гўлликка солмай бўладиганидан гапир!

Бирдан Ҳамиднинг сенсираши Авазни чўчитиб юборди. Ёнидагиларга илтижоли қаради. Кечагина у билан тил бириктириб юрганлар безрайганча шефга қараб туришарди.

Аваз Намангандан келган даромаддан улуш кутганди. Аммо кечадан бери ҳеч нарсанинг дараги йўқлиги шубҳаларини икки чандон ошириб юборди. Жиддий қиёфага кирган Ҳамид шахдам юриб Авазнинг устига бостириб келди.

- Нима қилишни билмасанг мендан эшит. Биз суриштирдик. Маҳкам сен айтганиндай ўғри ҳам, милициянинг айғоқчиси ҳам эмас, у иши юришган тижоратчи. Асли номард сенсан!

Ҳамид пўписа билан бир қадам босган эди, Аваз саросимага тушиб орқага тисарибди:

- Номарддигинг шуки, дўстингнинг хотинини тузоққа илинтириш учун уни банкрот қилмоқчисан. Ўз шеригига хиёнат қилган инсон билан ишламаймиз. Биз ролларни кутгандан зиёда ўйнадик. Энди ҳақимизни беру келган жойингга жўна!

- Қанақа ҳақ?! - овози хириллаб чиқди Авазнинг.

- Ие, - Ҳамиднинг кўзлари хунук таажжуб билан газабга тўлди, - сенингча шунча хизматни бекорга қилдикми? Кимсан, Худоёрхонмисан, а?

Ҳамид Авазнинг кўкрагига зарб билан муштловди нафаси чиқмай букланиб қолди. Ўзига келиб, Ҳамидга қўл кўтарди, аммо ёнида турган "Арслондан" чотига тепки еди. Саша сочидан тортиб, қўлини орқага қайирди. Ҳамид ёнидан пичоқ олиб, Авазнинг кекирдагига қадади.

- Биз сендан кўп сўрамаймиз. Биламан, ёнингга ҳемиринг йўқ. Машинани бизга қолдиру эртадан бу ерда қорангни кўрмай. Тушундингми?!!

Вазият оғирлигини сезган Аваз "хўп" дейишдан бошқа чора тополмади.

Орқасига тушган тепки зарбидан бели қақшаган Аваз меҳмонхонага келганида жони ширин кўринган Маҳкамжон кетиш учун ҳозирланаётган эди...

Маҳкамжон ёниб кетган дўконни кўрди-ю ўлганнинг устига тепгандай руҳияти буткул тушиб кетди. Ҳар қанча ўзини дадил тутиб, дўст-душманнинг олдида бепарво юрса ҳам иқтисодига теккан зарбадан ўзини олдириб қўйгани сезилиб турарди. Қўлидан кетган маблағ қайтиб келмайдигандай ишидан кўнгли совиди. Йўқотишнинг турли сабабларини ўзича қидириб кўрар, тайинли хулосага келолмагани учун отасининг "ишингга душман аралашди, ўғлим" деган гапини тез-тез эсларди-ю ганими ким эканини аниқ билмасди. Бир-икки бозорга борганини ҳисобга олмаганда ўн кундан кўпроқ кўчага чиқмади. Чарос уни юпатди, тушкунликка тушмаслик

ҳақида гапириб кўрди, аммо сармояси тикланмаслигига кўзи етгани учун кўнгли ёришмади.

Доим кўчада қушдай учиб, қўлида катта пул ўйнаб юрган одам бирдан уйга қамалиб олса ғалати бўларкан. У қорайиб, озиб кетди. Ўз дардига кўмилиб қолди.

Шунинг учун Чаросдаги ўзгаришларга ҳам, қалбини бошқа эркак забт этиб яшаётганига ҳам эътибор бермади.

Кулларнинг бирида Чароснинг Россияга қатнайдиган акаси бозор-учар қилиб уни кўргани келди. Икковдари битта шишани бўшатишгандан кейин Маҳкамжоннинг юзи ёришиб, кўнгли очилгандай бўлди.

- Пул-қўлнинг кири, - деди, Расулжон. - бутун бор, эртага йўқ. Индинга яна - қайтиб келади. Банкрот бўлиб ўзини тиклаб олаётганлар озми? Фақат сабр, шукур қилингики, фоизга бериб қўйган пулларингиз бор. Дўконларингиз ишлаб турибди. Бировдан қарзингиз йўқ. Уйга қамалиб олмай, одамларга кўшилинг.

Расулжон қайтди, аммо кечга яқин келиб, "Мингчинорда йигитлар билан ош қияпмиз, юринг бир ёзилиб келасиз" деб олиб кетди.

Ярим тунга яқин Маҳкамжон хушчақчақ кайфиятда пайдо бўлди.

- Россияга юк қиламиз! - деди тўсатдан.

Чарос бир оз ўйланиб қолди.

- Фоизга берган пулларимни оламан. Битта дўконни сотаман, - қарши эмасмисан дегандек Чаросга қолди.

- Яна ўша Аваз биланми? - қошларини чимирди Чарос.

- Йўқ, Расулжон билан. Ҳар ҳолда ўзимизники-ку!

Чарос рози бўлди. Аммо унинг пулдан бошқа дарди йўқлигини, хотинига кимсан, нималар бўляпти, деб озгина бўлса ҳам қизиқмаётганини ўйлаб юраги сиқилди.

"Наҳотки шу одам билан бир умр яшайпман? Пули кўпайса хурсанд, улфатчилик билан овора. Чўнтаги сал бўшаб қолса, хаёлига ҳам келмайман". Чарос ҳар кунгидан кечроқ уйгонган бўлса ҳам жойидан тургиси келмади. Ўзини камқувват, боши айланаётгандай сизди. Уйдагилар билан нонушта қилаётганда ҳам иштаҳаси бўлмади. "Мазам қочди шекилли" дедию бепарво кетаверди. Тушлиқда ҳам овқатнинг яримдан кўпроги қолаверди. Шерикларининг "олинг, нега емаяпсиз?" деган сўровларига "иштаҳам йўқ" дедию вужудида ланжлик сизди. Соат учларда бошини столга қўйиб кўзи илинди.

- Ҳа, Чарос, кечаси билан ўйқу бўлмаганмиди? - Вера опанинг тағдор гапидан уйғониб кетдию, бир оз хижолат бўлди.

Эрталабдан бери уни кузатиб юрган Санжар сезган нарсасини Чаросга гапирмоқчи бўлдию, "ўзи бирор гап айтар" дегандай индамади. Чарос билан ишдан қайтишгаётганда Санжар нималарнидир мулоҳаза қилар эди. Бирдан ипга қурут тизиб, сотиб юрган аёлга кўзи тушиб:

- Қурут ейсизми, Чарос? - деди. Чарос ялт этиб унга қаради. Бу қараш аввалги боқишларга ўхшамас, қандайдир маъноли ва бошқача эди.

- Кўнглим тусаган нарсани ўзимдан олдин сиз қаердан билдингиз?

- Сиз ҳақингизда кўп ўйлаганим учун нимани тилаётганингизни сезаман-да!

Чарос севиниб кетди. Санжар бир ип қурут олиб, унга узатди. У ҳеч нарсага парво қилмай иштаҳа билан ея бошлади. Санжар уни зимдан кузатиб, бошини қимирлатиб қўйди, аммо Чарос сезмади.

"Аввал кўзлари қиз боланикидай шўҳ ва бегубор эди, энди аёлникига ўхшаб қолибди". Бу кашфиёт кўнглига келган фикрни тасдиқлагандай жилмайиб қўйди. Аммо тўйдан олдин ноғара чалишни истамасди...

Кечки овқатга уринган Чарос доғ бўлаётган ёг ҳидидан кўнгли айниди. Қозонга яқинлашгиси келмас, ичидан дамбадам ўқчиқ келиб, қайт қилишга эҳтиёж сезарди. Ўзида содир бўлаётган бундай ҳолатнинг сабабини тушунмас, мазам қочди деб ўйласа, бирор ери оғримас, буни бировга тушунтириб беришга ҳам қийналарди. Хонадонда сирдоши йўқлиги учун ҳеч кимга ҳеч нарса демади. Уни уйқу босарди...

Эрталаб яна кечаги ҳолат такрорланди. Юз-кўлини ювмасдан сумкасидан Санжар олиб берган қурутдан биттасини оғзига солиб кўнгли таскин топгандай бўлди. Ичи ёришиб, руҳиятига тиниқлик ёйилди. "Наҳотки!.."

Бу фикр бутун вужудига қувват бергандай шаҳд билан ўрнидан туриб ойна олдига борди, тўзғиб кетган сочларини тартибга келтириб, ойнада акс этган юзларига тикилди. Рангги сал бошқачароқ тўюлди. Юзлари тўлишганга ўхшайди. Ширин бир энгикиш билан қорнини силади...

Авваллари ойисидан аёл ҳомиладор бўлса, қандай ҳолатга тушишини сўраган, тоби қочган вақтларида ўзидаги

ўзгаришлардан суюнган, аммо бир неча кун ўтиб олдинги ҳолатига қайтгандан кейин руҳи тушиб кетарди. Бутунги вазият ўтганларига сира ўхшамаслигини ўйлаб ич-ичидан қувонди. Бу қувонч бутун вужудига сел каби қуюлиб, руҳини кўтарди. Фикри тиниқлашиб, яхши нарсаларни ўйлай бошлади.

Чарос ўзидаги нотаниш, айна пайтда ёқимли ҳолатларини бир ҳафта кузатди. Ёғлик таомларни хушламай, шўр нарсаларни истеъмол қилишни истарди. Кўнглида Аллоҳга шукур айтар, қалби остидаги миттигина жон дунёдаги барча хазинадан қимматли туюлар, Маҳкамжоннинг бой берган миллионлари хаёлига келмас, аммо бу қувончни ҳозиргача сир тутарди.

Ҳомиладор эканига шубҳа қолмагандан кейин ўзини анча босиб олди. Ва биринчи кимга айтсам экан деган хаёллар гирдобида айлана бошлади. Онасигами, қайнонасигами, эригами? Кимга айтсин?! Балки Санжар акасига айтар! Чунки ҳеч ким эътибор бермаса ҳам, Санжарнинг зимдан кузатишларини, сирли жилмайишларини пайқаган, аммо нима учун бу ҳақда индамаётганидан ҳайрон эди. Фарғонада қовушишган бахтли кунга бир ойдан ўтди. Боланинг ундан экани аён!

У кундузи билан ўйланиб юрди. Ўйлаган сари фикри ёш бола ўйнаётган калавадай чувалашар, хаёлига қалқиб чиқаётган айрим фикрлар кўнглига ғашлик соларди.

Кечки пайт телевизор кўргиси келмай жойига чўзилди. Россияга юк жамлаш билан андармон юрган Маҳкамжонни "қачон келаркин?" деб кутиш хаёлига ҳам келмади. Огироёқлигини билганда қанчалик қувонган бўлса, тундаги ўйлар шунчалик кўнглини эза бошлади.

"Эй, Аллоҳ суюкли банданг эдим-ку, шу фарзандни нега эримдан кўрмаяпман, бегона эркақдан бўлган болани "бу сизники" деб қандай айтаман? Бу виждонсизлик, ноинсофлик бўлмайдими? Кейин у бегонанинг боласини бир умр ўзиники деб эркалайди, тўйлар қилади. Тўғри, буни ҳеч ким билмайди. Аммо ўзим бир умр виждон азобида қийналиб яшайманми? Ҳақиқий ота эса бир умр уни "болам" деёлмайди. Агар ўтил тугилиб, катта бўлган сари Санжар акамга ўхшаб қолса, сиримиз ошкор бўлади-ку! Кўпчиликнинг олдида ким деган одам бўламан? Улар юзимга айтолмаса ҳам шивир-шивир қилишади. Ёки "эри бепушт экан, тирноққа зор ўтмай деб,

шу ишни қилган" дейишармикан? Балки бу кечирса бўладиган ишдир?"

Охирги фикрдан Чароснинг кўнгли таскин топгандай ухлаб қолди.

... У эрга тегаётганмиш. Атроф чарогон, файзли эмиш-у туйда Санжардан бошқа ҳеч ким йўқ эмиш. Бирдан атроф янаям ёришиб умрида кўрмаган шаффоф нур пайдо бўлди. Қараса, Санжар ёнидан тилла узук оляпти. Бировдан ҳадиксирагандай тезда Чароснинг бармоғига тақиб қўйди. Бу тушни ярим кеча кўрдими, тонгга яқинми-эслолмайди. Уйғонганда хўрозлар қичқираётган, шарқ осмонида алвон байроқ хилпирамоқда эди. Руҳи тиниқ, кайфияти яхши. Вужудудаги беҳоллик чекинган Чарос нонушгани учиб юриб тайёрлади.

- Биз бугун кечқурун жўнаймиз, Чарос! - Маҳкамжон чойдан кейин, унга юзланди. Кўзларида хотинидаги ўзгаришларни сезиш ҳиссидан асар ҳам йўқ, аксинча, эсон-омон бориб келса, катта пулга эга бўлман деган қувонч туйғуси кўринарди. Бундан Чарос бир оз маъюсланди. Аммо бугун гаплашиб олиш шартлиги учун махзунликка эътиборини қаратмади. Икковлари тушунган имо-ишора билан уйларига киришди.

- Маҳкамжон ака! - нозик жилмайиш билан боқди Чарос, - уйимиздаги бирор янгиликни сездингизми?

Маҳкамжон атрофга аланглади. Хонадаги жиҳозлар ўз ўрнидалигига ишонч ҳосил қилгач, қўлини икки томонга кериб, елкасини қисди.

- Наҳотки, ҳеч нарсадан хабарингиз йўқ?! Сиз нарсаларга эмас, менга қаранг.

- Ўша-ўшасиз.

- Балки сал ўзгаргандирман?! - Чарос икки нарсани: Санжар акаси билан алоқасию, ҳомиладорлигини назарда тутган эди. Аммо, афсуски, эри биронтасини ҳам тушунмади.

- Майли, -деди Чарос, - табассум билан, - Сафардан қайтганингиздан кейин биларсиз. Фақат "кетаётганимда нега айтмадинг", деб гина қилмасангиз бўлди.

- Гина қилишга арзийдими, ўзи?

- У шунақа қимматлики, бу дунёда тенги йўқ.

Маҳкамжонда бир оз қизиқиш пайдо бўлганини сезган Чарос унинг иштиёқини оширишга интилди.

- Миллион, миллион пуллар унинг олдига ҳеч нарса эмас!

- Лотореяга "Нексия" ютдингми?

Маҳкамжоннинг кўзлари чарақлаб кетди. Чароснинг елкаларидан ушлаб, ўзига тортди.

- Қанақа "Нексия", жиннивой! Яқинда ота бўласиз!

- Ростданми?

У хотинини бағрига босди.

- Ҳа, Маҳкам ака, фарзандли бўламиз!

Чарос эрининг кўксига бош қўйиб йиғларди. Юраги тўлиб, ўзини ташлаб юборишдан тийиб турарди.

- Худога шукур, бизни ҳам эдан кам қилмай фарзанд берипти. Қора, аламли кунларимиз орқада қоладиган бўлди.

Чарос кўз ёшларини артиб, Маҳкамжонга термулди-ю юраги вайронага айлангандай бўлди. Кўзларида боя чарақлаган нурининг ярми ҳам қолмади. Ҳиссиз нигоҳида фарзанди, қувончи - пул, бойлик эканлиги сезилиб турарди.

Эшик очилиб қайнонаси кириб келди. У ташқарида ҳамма гапни эшитиб турган экан.

- Бўйларингиздан айланай, қизим! Худога минг қатла шукур, қутлуғ бўлсин!

Қайнона - келин кучоқлашишди. Маҳкамжон уялганнамо четроққа чиқди. Қайнонаси оловкуракда исирик олиб кириб, Чароснинг атрофида тутатиб, айлантирди.

- Аллоҳга беадад шукур, ёмон кўздан асрасин, умри билан, ризқи билан берган бўлсин. Ўзим ҳам сезиб юрувдим-а, ишгахангиз йўқ, қурут чайнаб юришингиздан. Шунақа, қизим! Бировга эртароқ, бировга кечроқ беради. Ўзингизни эҳтиёт қилинг. Ҳозирча биров билмай тургани маъқул, хўпми!

Чарос уялиб ерга қарар, атрофида парвона бўлаётган қайнонасига нима дейишини билмасди.

У чиқиб кетганидан кейин Чарос эрига юзланди.

- Энди хотиржам бориб келаверинг, оқ йўл!

Кутилмаганда директор Санжарни йўқлаб қолди.

- Кадрлар бўлимидан ҳужжатларни олиб, камчилиги бўлса тўғриланг. Мен бошқармага учраб келганимдан кейин ҳокимиятга борамиз.

У бошқа гап айтмади. Аммо юзи ёришиб, муомала қилишдан яхшилиқ аломати сезилиб турарди.

Тошкентдан қувур келтириб директор ишончига кирган Санжарга идорадагиларнинг муносабати ўзгариб қолган, кўтарилишига умид билан қарашарди. Санжар ҳам ўзини

дадил тутаётгани учун айрим улфатлари "Ўсадиган йигитсиз-да" дея мийиғида кулиб қўяр, бир кун ёрдами тегиб қолар деган маънодами, инсонийликданми, ҳурматини жойига қўйишарди. Директор ўринбосари нафақага кузатилгандан сўнг ўрнига ҳеч ким тайинланмаганди. Ўзаро суҳбатларда бу лавозимга Санжар ўтса керак деган фикр айланардию аниқ хулоса айтилмасди. Бу гаплар қулогига чалинса ҳам Санжар эътибор бермас, уларнинг ишончини ҳис қилиб ичида қувониб қўярди.

Директор тушга яқин қайтди. Санжарни чақириб:

- Гап шундай, Санжарбек. Белни маҳкам боғланг, ўринбосарим бўласиз. Бизга сиздек ёш, удабурро йигит керак. Ҳокимият билан келишганман, суҳбатдан ўтасиз, холос, - деди.

Эрталаб Санжар ишга келганда бу хабар яшин тезлигида тарқалган эди. Қисқа йиғилишдаги эълондан сўнг ҳамма уни табриклади.

"Онам суюнадилар, - ўйланди хонасида Санжар, - ўқишни битириб, ишга жойлашганимда ҳам чин юракдан қувонган эдилар".

Онасининг содда, кўнгли пок инсонлигини яхши билади. Кап-катта йигит бўлса ҳам юз-кўзларидан силаб, "ўзингни эҳтиёт қил, болам", дейишларини тўпориликка йўйса ҳам, бир олам меҳрини ҳис қилиб кўнгли тоғдек кўтарилади.

У бахтиёр эди. Қувончи ичига сигмасди. Бу шодликни баҳам кўриш учун ишдан кейин "Н" санаторийсида дам олаётган Дилмуроднинг олдига боришга қарор қилди. Аммо Чаросга индамай кетишни эп кўрмай, хонасига чақирди.

- Чарос, хурсандмисиз?

- Жудаям табриклайман, - табассум қилди у.

Ишхонага яқинлашган Чарос узоқдан бир киши кузатиб турганини сезди-да, астойдил эътибор билан назар ташлади. Бу ким бўлди? Қиёфаси жудаям таниш, ёнида турган машинани қаердадир кўрган.

Эслади. Маҳкамжон Хоразмда юрган пайтида келган Сардор! Тавба! Доим эри йўқ пайтида пайдо бўлади. Атайлаб келаётгандай. Аммо бугунги қиёфаси ёмонлик аломати сезилмайди.

- Яхшимисиз, Чарос! Уйдагилар тинчми?

- Раҳмат ўзингиз тузукмисиз?

Сардор машинанинг олд ўриндигидан целлофан пакетга солинган тўртбурчак нарса олди-да, Чаросга узатди.

- Маҳкамжон қайтса шу омонатини бериб қўйсангиз. Хоразмдан бериб юборишди.

Сардор машинага ўтирди-да, "хайр, Маҳкамжонга мендан салом айтинг", дея кетиб қолди.

Пул кимдан, нега бериб юборади, деб сўрамоқчи эди, аммо воқеа кўз очиб юмғунича содир бўлгани учун пакетни ушлаганча анграйиб қолаверди. Маҳкамжон Россияга жўнаб кетгунича пул ҳақида гапирмаган эди. Эҳтимол, бутунлай умидини узиб қўйгани учун бирор нарса дейишни хоҳламагандир. Авазнинг кирдикорлари фош бўлганидан, машина ёлғон гапига товон, Ҳамиднинг гуруҳига хизмат ҳақиға тўланганидан беҳабар бўлгани учун берган пулнинг ярими қайтишини ўйлаб кўрмаган эди.

Чароснинг хаёлига гурунчининг пули келди-ю кўчада хаёл суриб туриш ноқулай туюлди.

- Чарос!

Ёстикдан бош кўтариб атрофга аланглади. Эшик берк, Хона жим-жит.

- Эшитяпсанми?

Таниди. Фарғонадан келган тундаги овоз. Юракнинг чуқур жойидан чиққан бу садо вужудини жимирлатиб, хаёлида айланган саволларни марварид доналаридай ҳар томонга сочиб юборди.

- Ҳа, -деди кўнглида.

- Қачонгача ҳаммадан беркиниб гуноҳи азимга ботиб юрасан? Эрингга, оиланга хиёнат қилишдан ўзингни тиймадинг. Энди никоҳсиз туғиладиган бола учун уйдагилар олдида гердайиб юрибсан. Яна бегона тушақда жазманинг билан айш-ишрат қиляпсан!!!

- У менга жазман эмас?

- Никоҳда бўлмаган эркак ўйнашлигини жинни ҳам биллади-ку!

- Мен Санжар акамни севаман!

- Севгини баҳона қилиб ҳаромзода ўғил туғмоқчимисан? Виддон азобида қовурилишдан кўрқмайсанми?

- Бефарзанд ўтишининг азоби бундан ҳам оғирроқ.

- Гуноҳи-чи?

- Бунча мени тергайсиз? Бефарзандлик азоб, бегонадан туғиш гуноҳ бўлса, мен нима қилай?!

- Чакки босиб қўйгандан кейин йўл сўрашинг қизиқ-ку!

- Бир дона киприк ҳам Аллоҳнинг буйруғисиз тўкилмайди. Болани худо беради. Мен учун ҳалол. Тугилмаган норасида ҳақида ёмон гапларни айтишдан уялиш керак!

- Ёмонликни қилган эмас, айтган уяладими?

Чарос жавоб қайтармоқчийди, аммо кутилмаганда овоз тиниб, борлиқни сукунат қоплади, гўё овоз згаси хонадан чиқиб кетдию, тевараги кузги боғдек хувиллаб қолди. Вужудида энгилгина чарчоқ сезиб, жойига чўзилди. Биров кўриб қоладигандек кўрпага ўранди. Аммо уйқуси келмади. Хонада у ёқ-бу ёққа юрди. Деразани очиб ташқарини томоша қилди.

Шаҳар чироқлари борлиқни бетўхтов нурга чўмилтириб жимирлаётган бўлса ҳам, шаҳар шовқини анчагина совиган, тириклик деб ўрмалаган одамларнинг аксарияти ором уйқусида эди. Руҳий изтиробнинг олдида моддий қийинчиликнинг ҳеч нарса эмаслигини ўйлай кетди. Ўтган ҳафта кўчада синфдош дугонасини кўриб анча гаплашиб ўтиришди. Чаросга ҳавас билан қарадию, "Нақадар бахтли, бой-бадавлат" дея кўнглидан ўтказганини сездириб қўйди. Ўшанда дугонаси "дадасига ойлик бермаяпти, байрамга иккала болага кийим қилгани пулимиз қолмади. Қарз кўтарсакмикин деб турибмиз", деган эди. Чарос унга ачинди. Аммо бутун ўйлаб қараса, унинг дарди энгил экан. Чунки бир неча ойлик маошни эртага олса етишмовчилик тугайди. Ғам-ташвишдан қутилади. Аммо Чаросчи? Бирон тасодиф юз бериб, руҳий изтироблардан фориг бўла оладими? Кўнглидаги кирни нима билан ювса кетади? Умуман бунинг иложи борми?

- Иложи йўқ! - деди бояги овоз пайдо бўлиб, - Дардинг, гуноҳнинг шунчалик оғирки, бировга айтмай бир умр азобда яшайсан.

- Ақлли бўлсанг айт-чи, - нидо қилди Чарос, - нега бундай азобга гирифтор бўлдим? Гуноҳим нима? Керак бўлса Аллоҳга ибодат, илтижо қилай, бировга айтиб бўлмайдиган ғамдан озод қилсин!

- Аллоҳ сенга шундай қалб берганки, озгина гуноҳ ҳам кўплик қилади. Сен дунёда фақат покиза яшашинг керак. Шунга кўнсанг, бахтинг бутун бўлади.

- Тавба-тазарру қилсам, Аллоҳ гуноҳимдан ўтадимми?

...

- Сендан сўраяпман. Азоблардан кутиламаними?!

У саволига жавоб ололмади. Ярим тунгача изтироб билан ўйланса ҳам хаёлида айланган фикрлардан таскин топмади. У икки ўт орасида қолгандай, азобда яшаётганини, бу ҳолат вақт ўтган сайин зўрайиб, асабларини кемириб ташлашини ҳис қила бошлади. Фарзанд кўрмай олти йил ўкинган, хўрланган, аммо киши билмас бундай ғамга дуч келган эмасди. Йиғларди, ўксинарди, лекин келажакка умид билан қараб ўзини овутарди, дардини тарқатарди. Бугун-чи? Қалбига, хотирасига ўрнашган гуноҳ ҳар кун уни таъқиб остига оляпти.

У ўзи учун иккита йўл қолганини тушунди... Санжардан буткул воз кечиб гуноҳларига тавба қилиш ёки бир умр азобда яшаб келгуси кўнгилсизликлар ортидаги умидсизликка, шармандаликка тайёр туриш. Йўқ, ҳамма нарсани бардош, сабр-тоқат билан енгади. Санжарни қанчалик севмасин, эртанги ҳаёти, фарзанди бахти учун пинҳоний лаззатлардан воз кечади. Кўнгил кўчасида дайдишдан ўзини тийса, Аллоҳ унга хотиржамлик, руҳий осойишталик берар. Ширин, беғубор туйғуларни қалбига қайтарар. Айрим аёллардай ҳиёнат саҳросида кўнгил хушлик қилиб, артистдай яшаш йўлига кўниқолмайди. Бундай ҳаётнинг оқибати хунуклигини, бўлажак фарзанди тақдирига таъсир кўрсатиши муқаррарлигини билади. Зеро, боланинг бегонадан тугаётганининг азоби ҳам етар!

Кейинги 2-3 ҳафтада Санжарга яқинлашмади. Ёзган хатларига эътибор ҳам бермади. Фақат ўйланиб, ўз хаёллари гирдобида яшади. Бир ойдан сўнг директор вазирликка ишга ўтди. Санжар ўрнига вазифасини бажарувчи бўлиб хизмат қила бошлади. Чарос ўзини олиб қочишга қанчалик ҳаракат қилса, Санжар яқинлашишга интилар, имкон бўлди дегунча хонасига чақиртириб гапга тутарди. Санжар Чаросдаги ўзгаришдан гоҳ ажабланар, баъзан эса ўзига ўзи савол бериб жавоб тополмай қийналар эди.

Орадаги муносабатлар тушуниксиз кунларда Тошкентдан хабар келди. Собиқ директор вазир ўринбосари лавозимига кўтарилибди. Ўрнига Санжарни чақирибди.

Санжар Тошкентта жўнаш арафасида қисқагина хат олди.

"Санжар ака, сиз омадди йигитсиз. Келажакда бундан ҳам обрўли бўлишингизни Аллоҳдан тилайман. Йўлингиз ҳамиша очиқ бўлсин. Мени эслаб туринг, Чарос". Санжар самолётда кетаётиб хатни қайта-қайта ўқидию, аёлнинг мақсадини аниқ тушунолмади. Унга нисбатан ҳис-туйғулари теранроқ эканлигини англай бошлади. Бир ойдан кейин оиласини кўчириб кетиш учун Наманганга келганда қалбидаги соғинч қадрдон ишхонага етаклади. Чарос анчагина тўлишган, оппоқ юзида билинар-билинемас доғлар пайдо бўлган эди. Ишхонадагилар билан анча чакчақлашиб ўтиришди, ўтган даврларни хотирлашди. У ишхонадан чиқаётганда Чароснинг имо қилганини сездию, ташқарида бир оз кутиб турди.

- Тошкентга қачон қайтасиз, Санжар ака, - чиқа солиб сўради Чарос.

- Эртага кечки пайт, - ниманидир кутгандай қизиқсиниб жавоб берди у.

- Туш пайтида ўша музқаймоқ дўконига учрашсак, икки оғиз гапим бор эди.

- Майли, соат 12 да кутаман.

Чарос бошқа гап айтмай кириб кетди.

Чарос кечки овқатни танавул қилди-да, қайнота-қайнонаси "Бирпас ўтиринг, қизим" дейишларига қарамай, уйига кириб кетди. Маҳкамжон янги бизнес лойиҳани амалга ошириш билан қаёққадир кетган, қачон қайтиши номаълум эди. У саройда яшайдиган маликадай танҳо қолди. Зеро, бугун кечкурун шундай бўлишини хоҳлаганди.

Чарос Санжар акаси шу ердалигида эътибор бермаган экан. Анчадан бери учрашишмаётган бўлса-да, қалбида пайдо бўлаётган соғинч ҳиссини бепарволик, гоҳо сабр-тоқат билан енгаётган, ички талпинишларни шафқатсизларча ўлдираётган эди.

Эртага учрашганда ҳам фақат дўстона, самимий гаплашиши керак. Ахир, ёмон йўлга кирмаслик, фақат ҳалол яшаш учун кечалари Аллоҳга илтижо қилмадимми? Қалбини гуноҳдан тозалаш учун ҳар қанча азобга чидайди. Аммо қайтиб хиёнат кўчасига яқинлашмайди.

- Эй худо, - деди ётган жойида, - ўзинг сабр бер. Майли, Санжар акамга бўлган севгим юрагимда яшайверсин. Аммо эртага у билан учрашганда чегарадан чиқармагин. Қилган гуноҳларимга тавба қилдим!

Кутилмаганда кўксидаги эҳтирослар тиниб, ҳамма ёқ сув селгандай жим-житлик огушига чўмди.

- Сенга ишонса бўладими?

Бу ўша овоз: самимий дўстнинг сўровига ўхшарди.

- Ахир, тавба қиляпман-ку. Наҳот менга ишонмайсан? Бир неча ойдан бери ўзимни гуноҳдан асраб юрганимга гувоҳсан-ку!

- Ёдингда тут. Тавба фақат бир марта қабул қилинади.

- Қалбимни тушуниб етдим. Бир томчи гуноҳни ҳам кўтара, олмайди. Энди ваъдамни бузсам, ҳамма жазога тайёрман.

- Аллоҳ сабрлиларни яхши кўради. Тавбани маҳкам ушласанг, эрингнинг қалбидаги музни эритиб, отаси олган қарғишни чиритиб юборар...

- Шундай бўлиши мумкинми?

- Унинг қаромати кенг.

Чарос кўнглида сокинлик ҳис этди. Овоз йўқолган эди. Бир лаҳзалик суҳбат руҳини тиниқлаштириб, бағрини умид билан тўлдирди. Қувончдан кўзлари ёшланди, беихтиёр лаблари пичирлай бошлади.

Анчадан бери Санжарга хат ёзишни кўнглига тугиб юрғанди. Назарида, бутун фурсат етди. Эртага Тошкентга кетса, қачон қайтишини худо билади. Қолаверса, тугруқ таътилига чиқса, у билан учрашолмай қолиши аниқ.

У таътилни ўйларкан, қалбига севинч ҳислари қуйилди. Беихтиёр кўрпани кўтариб турган қорнини силади. Тугилажак фарзанди хаёлига келиб, томирларида гурур қуввати жўш ура бошлади. Ўзини тутолмай туриб кетди. Ойнага яқинлашиб кўзларига қарадию, ҳайратдан қотиб қолди. Ажабо! Юзларида шафақранг нур товланар, нигоҳида эса тиниқлик, чароғонлик ўйнади. Назарида, бу жозиба қалбида пайдо бўлган поклик ва илоҳиёт алангасининг ёруғлиги эди. У яхши эслайди, мактабни тугатаётган пайтлари-балоғат ёшига етганида юз-кўзларида ана шундай ёруғликни сезган ўз чиройига маҳлиё қизлардан эмаслиги учун эътибор бермаган эди. Орадан шунча йиллар ўтиб, яна ўша нур вужудига қайтди.

Нега шундай? Аллоҳ тавбамни қабул қилдимикин? Покиза

яшасанг, қалбу вужудингни шундай нур билан сийлайман дегани эмасмикин? Наҳотки, илтижоларим, чин дилдан қилган муножотларим етиб борган бўлса?!

У вужудида ёқимли ва соҳир энтикиш сезди. Бутун танасини кўринмас одам меҳр-муҳаббат билан силаб-сийпалар, қўллари сезилган жойдан танасига билинар-билинимас ҳарорат ўтаётгандай туюларди. Яшаш нақадар завқли, ҳаёт нақадар гўзал!

"Санжар ака! Тошкентга кетишингиздан аввалги муносабатимдан ҳайрон бўлгандирсиз. Турли хаёлларга борганингиз ҳам ажабланарли эмас. Олдин қаёққа бошласангиз кетаверардим. Сизни севганим учун эримга ҳиёнат қилдим. Гуноҳ фарзанд қайғуси туфайлидан бўлганини яхши биласиз. Сизнинг олдингизда қарздорман. Буни виждоним айтиб турибди. Юрагимда аллақачон қовжираб қолган севги гунчасини тирилтириб, очилтирдигиз. Ҳаётда сизни учратганим туфайли оналик остонасида турибман.

Биз энди учрашмаймиз. Тақдир тақозоси билан тасодифан кўришиб қолсак ҳам, дўстона муомала билан кифояланамиз.

Мени яхши кўришингизни биламан, шу севги туфайли сиз ҳам юракнинг бир чеккасига санчилаётган ҳиёнат азобини йўқотадмаётганингиз аён. Мен гуноҳларимга тавба қилдим. Сиз ҳам Аллоҳга илтижо қилинг, кароматидан бебахра қолдирмайди.

Энди сиздан бир нарсани ўтиниб сўрамоқчиман. Ўйлайманки, ягона илтимосимни ерда қолдирмайсиз. Туғилажак фарзандим сиздан эканини ҳеч ким билмасин! Бу-иккимизнинг оиримиз бўлиб қолсин!

Оилангиз билан бахтли бўлинг.

Салом билан Чарос".

Чарос хатни тўрт буклаб сумкачасига жойлади-да, билинар-билинимас хўрсинди. Эртаси куни уни Санжарга берганда елкасидан тоғ ағдарилгандай, енгил тортди.

Чарос ҳиёбондан узоқлашиб кетгунича Санжар термулиб қолди. Бир вақтлар қалбига қўнган фаришта учиб кетаётгандай, кўксида орзиқиш, билинар-билинимас изтироб тўйди.

Орадан бир неча ойлар ўтиб, Мадинадан хат олди. Мактуб ичида шундай сатрлар бор: "Чарос ўғил кўрди, бирам ширин, бирам ёқимтойки, бир келиб кўринг, ҳайрон қоласиз..."

Ишхонамизга тўйча қилиб берди, жудаям хурсанд. Қувончдан бўлса керак, баҳордаги гулдай очилиб кетибди".

У нимага урғу берганини Санжар тушунди. Аммо Чарос ўғиллик бўлганидан суюнди. Ички бир гурур юрагида бир дунё куч пайдо қилди. Наманганга қушдек учиб боргиси, ўғлини кўргиси келди. "Отини нима кўйдийкин?" Шу куни ишдан кейин боғ ёнидаги кафега кириб, бир оз ичди. Узоқ-узоқ хаёл сурди, ширин, кўнглини қитиқловчи туйғулардан маст бўлиб кўча айланди.

У меҳнат таътилига чиқиб, ота-онасини кўргани Наманганга келди. Икки-уч кун дам олгач, Чаросни қандай учратиш, ўғлини кўриш йўллари қидирди. Бир неча марта кўчасидан машинасини секинлатиб, ҳовлисига қараб ўтди. Аммо унга дуч келмади. Бир ҳафтадан кейин бозорга бориш баҳонасида уларнинг маҳалласидан юрди. Узоқдан Чароснинг бола кўтариб машинадан тушаётганини кўрдию, юраги ҳапқириб кетди. Бутун вужудида Чарос уйига кириб кетмай етиб бориш истаги ёнди. У тушган машина қайрилиб келган томонига кетди. Санжар Чаросга яқинлашганда бир-бирларини таниб қолишди.

У машинадан тушиб Чарос билан сўрашди.

- Қутлуг бўлсин, Чарос!

- Раҳмат.

У болага термудди. Қуйиб қўйгандек Санжарга ўхшарди. "Майлими""дея қўл узатувди, Чарос болани берди. Санжар чақалоқни қўлига олиб кўксига босаркан, димоғига ёқимли гўдак ҳиди урилди.

- Исми нима?

- С-с-санжарбек!..

...

Адабий-бадий нашр

Боқий МИРЗО

Қайдасан, Чарос?

Муҳаррир: Мусо АКМАЛ
Мусаввир: Илҳом ЗОИР
Тех муҳаррир: Ш. МАМАЖОНОВ
Мусаҳҳиҳ: С. АҲМАДЖОНОВА

3.02.07 йилда теришга берилди. 12.02.07 йилда босишга рухсат этилди. Бичими 60x84. 4 босма табоқ. 64 бет, А-5. Адади 3000 нусха. Буюртма-411. Баҳоси шартнома асосида.

“Наманган” нашриёти
(Наманган шаҳри, Навоий кўчаси, 36)

Ибрат номли босмахона ОАЖда теришиб,
офсет усулида чоп этилди.
Наманган шаҳри, Навоий кўчаси, 36.